

ЗАВОД ЗА ПРОУЧАВАЊЕ КУЛТУРНОГ РАЗВИТКА

Маша Вукановић

**КУЛТУРНО – УМЕТНИЧКИ
АМАТЕРИЗАМ
Снага културе**

Београд, 2012.

Захваљујем се:

Маји Миличевић, за помоћ
проф. др Весни Ђукић и др Христини Микић - за конструктивне
идеје
и, нарочито, г. Махмуту Гиџићу из КУД “Санџак“ јер је поставио
кључно питање: „А шта ви можете да урадите за нас?“

САДРЖАЈ

Увод	4
Предности културно – уметничког аматеризма (одређивање појма и важности).....	8
Слабости културно – уметничког аматеризма (како је било некада и како је сада у Србији).....	19
Могућности за културно – уметнички аматеризам	40
Претње. Сушаствени проблеми културно – уметничког аматеризма	42
ДОДАТАК: Како културно – уметнички аматеризам функционише у другим, нама блиским, државама	
Хрватска	50
Словенија	55
Аустрија	64
Швајцарска	69
Закључак	75
Литература	79

Увод

Културно-уметнички аматеризам омогућава људима којима култура и уметност нису професија да се креативно изражавају, а ширем становништву да учествује у културном животу и стваралаштву пре свега у својим срединама. У Србији, културно-уметнички аматеризам има дугу традицију. Према Тапушковићу (1994), неке референце за оно што ће диференцирати аматеризам и професионализам у уметности и култури могу се у изворима пратити још од 12. века¹. Ипак, до процвата аматеризма у култури, каквим га данас знамо, дошло је тек с формирањем модерне српске државе у 19. веку и од тада је могуће континуирано пратити његов развој. До експанзије културно-уметничког аматеризма у култури долази од Другог светског рата. Мајсторовић (1977) указује на то да је обнова аматеризма у народноослободилачкој борби у ствари значила културну револуцију која се одвијала заједно са политичком револуцијом. После рата, широм Србије и Југославије, с радом почињу културно-просветне заједнице, а основан је и Савез културно-уметничких друштава, док је Савез аматера Србије оформљен 1972. године. Увођење система самоуправљања 70-их година 20. века било је посебно благотворно јер је њиме омогућено да се на нивоу локалних заједница успоставе различите организационе форме које подржавају делатност аматера. Међутим, почетком 21. века културно-уметнички аматеризам један је од најугроженијих сегмената културног стваралаштва.

Проблеми са којима се културно-уметнички аматеризам данас у Србији суочава су бројни. Ипак, најважнији проблем, који је и подстакао покретање пројекта *Културно – уметнички аматеризам. Снага културе*, јесте одсуство системског решења за ту

¹ Реч је о Номоканону светог Саве

област културног стваралаштва. Почетком 21. века брига о аматерима пренета је на локалне самоуправе, чија развијеност значајно варира широм Србије. Такође, од удружења и организација које окупљају аматере очекивало се да пређу на принципе рада који у европским државама важе у области цивилног друштва. Притом, из вида је испуштено да степен развијености цивилног друштва широм Србије такође значајно варира. Резултат таквих потеза, пре свега Министарства културе, је: неуједначеност критеријума на основу којих се остварује унапређење квалитета рада, критеријума на основу којих се вреднује рад аматерских удружења те критеријума на основу којих се остварује финансијска подршка; одсуство јасних и систематизованих идеја о превазилажењу проблема са којима се аматерска удружења у свом раду суочавају; слабљење свести о важности аматеризма; недостатак адекватне институционалне подршке посебно у погледу стручног усмеравања те урушавање мреже аматерских удружења која делују на територији Србије. Најзад, одсуство системског решења за културно-уметнички аматеризам одражава се и на неуједначеност културног развитка на целој територији Републике Србије, посебно имајући у виду да се градовима често даје предност у односу на сеоске средине, а што је истакнуто у више разговора истраживача Завода са представницима аматера широм Србије.

Пројекат *Културно-уметнички аматеризам. Снага културе* је покренут с идејом да је развијање културно – уметничког аматеризма од изузетне важности за (равномерније) развијање културе у Србији. Стога је циљ постављен тако да се истраже теме о којима (наравно) треба отворити ширу дебату, а како би културно – уметнички аматеризам у Србији заиста био снага културе. У том смислу настојали смо да понудимо одговоре на следећа питања: шта је културно – уметнички аматеризам и зашто је он важан за културу у Србији? Са којим проблемима у раду се

аматери суочавају? Које су могућности за унапређење културно – уметничког аматеризма? Које су препреке које треба превазићи?

Такође, сматрајући да искуства других могу бити поучна и корисна, постављен је и циљ да се истражи и прикаже како се културно – уметничком аматеризму приступа и на које начине су неки практични проблеми решени у четири, Србији културно и демографски блиске, државе: Хрватској, Словенији, Аустрији и Швајцарској. Хрватска и Словенија су одабране зато што су до пре двадесетак година биле део исте државе као и Србија те је област културно-уметничког аматеризма била на исти начин регулисана као и у Србији, док је данас ситуација у овој области у Хрватској и Словенији боља него у Србији. С друге стране, Аустрија и Швајцарска, су демографски и културно блиске Србији, али су и део Европе којој Србија тежи.

Методологија коришћена у раду подразумевала је примену неколико техника. У Србији су, у оквиру два пројекта које је Завод спроводио током периода од 2009. до 2011. године, *Локалне културне политике* и *Културне политике на нивоу округа Србије*, спроведени интервјуи са представницима аматера, али и прикупљени упитници које су попуњавали актери у култури који се баве аматеризмом. Поред тога, коришћена је техника анализе садржаја новинских текстова и излагања на трибини *Положај културно-уметничког аматеризма* коју је новембра 2010. године организовао Завод. Најзад, испитивање могућности и препрека је спроведено кроз групни разговор (фокус групу) са представницима девет аматерских друштава из различитих крајева Србије (критеријум одабира била је перципирана могућност да се извесне добре праксе евентуално понуде као модел за решавање практичних проблема) и електронска преписка са стручњацима који се баве културом али нису из света аматера. Методолошке технике коришћене у другим државама су: анализа докумената,

статистичких података и интервјуи са представницима кровних организација.

Имајући у виду главни циљ пројекта централни део рада који следи је конципиран као својеврсна (детаљна) SWOT анализа културно – уметничког аматеризма у Србији. Најпре су дакле разматране предности (јаче стране) културно – уметничког аматеризма (зашто је културно – уметнички аматеризам важан за културу посебно у ширем, антрополошком, смислу појма култура); даље су разматрани конкретни проблеми са којима се аматерска друштва у Србији суочавају у свом раду а као слабе стране културно – уметничког аматеризма; затим су разматране могућности чије би остваривање могло да допринесе унапређивању културно – уметничког аматеризма у Србији; најзад, разматране су претње, односно препреке које стоје на путу развијања аматеризма. Овде је потребно дати и једно објашњење. Наиме, с обзиром на хронологију истраживања, односно да су најпре у претходним пројектима идентификовани практични проблеми у раду аматера заправо је разматрањем могућности утврђено да највећа претња лежи управо у суштвеним проблемима. Стога су практични проблеми разматрани као слабости а суштвени проблеми као претње.

Најзад, као додатак, представљена су искуства других држава.

Култура схваћена у ширем, антрополошком, смислу јесте та комплексна целина која обухвата знања, вештине, уметност, обичаје и све друге способности и навике које човек стиче као члан друштва. Имајући то на уму, брига о културно – уметничком аматеризму се може разумети и као брига о развијању друштва у целини. Стога намера рада који следи јесте да нудећи теме за дебате омогући развијање платформе са које се може кренути ка даљем развијању културе и друштва у Србији.

Предности културно – уметничког аматеризма: одређивање појма и важности

Шта је културно-уметнички аматеризам?

Корен речи аматер налази се у латинској речи *аматор* – онај који воли. Дакле, када се говори о аматерима у култури и уметности, реч је „о људима који се посвећено и из љубави баве уметничким радом, постављајући себи високе захтеве у уметничким задацима којих се прихватају под руководством професионалних диригената, кореографа, редитеља, сликара, итд., који својим знањем и радом с аматерима постижу врхунске резултате и тиме потврђују свој ауторитет стечен у раду на професионалним сценама.“ (Вујовић, 2006, *Аматеризам је нешто прво*, наведено из Рабреновић, 2008:6)

У иностраној, углавном социолошкој, литератури која се бави темом аматеризма, појам се углавном одређује кроз комплементарност са професионализмом. Упрошћено говорећи, и професионалци и аматери су посвећени упражњавању својих интересовања. Разлика је у количини времена које троше на упражњавање активности које проистичу из личних интересовања као и у количини новца који добијају као надокнаду за обављање таквих активности. Према Стебинсу (Stebbins, 1977), из свакодневне употребе термина произилази да професионалац троши више времена него аматер те да професионалац остварује макар 51% својих прихода обављањем активности које су у вези са личним интересовањима. Пошто је већина аматерских активности добровољна, у литератури, али као и на неким Интернет презентацијама из земаља које су биле предмет интересовања у оквиру овог пројекта често се налази на истицање блискости аматеризма и волонтеризма.

Нешто суптилнија одређења аматеризма у социолошкој литератури базирана су на сагледавању професије као начина за разумевање аматеризма. Каплан наводи Хилерових пет „варијабилних атрибута“ професије: 1) дуге и систематичне припреме; 2) присуство норми понашања; 3) „свест о занимању“, тј. нагласак на стандардима и услугама пре него на материјалним наградама; 4) препознатост од стране публике професионалних ауторитета заснованих на знању; и 5) врста понашања „консистентног са вредношћу коју нуди вокација“. Hiller, E. T., *Social Relations and Structures*, 1947, наведено из Kaplan, 1954:26)

Стебинс сматра да се до софистицираног одређивања аматера може доћи кроз разумевање система „професионалац – аматер – публика“. На основу социолошких принципа насталих проучавањем односа професионалац - клијент може се разумети међузависност професионалаца, аматера и публике. Седам принципа који дефинишу професионалаца су: 1) они дотерују нестандардизоване продукте; 2) имају шира знања о специјализованим техникама; 3) идентификују се са колегама; 4) усавршили су генерализовану културну традицију; 5) користе институционализована средства за валидност адекватне обуке и научне компетенције; 6) пре наглашавају стандарде и услуге него материјалне надокнаде; 7) клијенти их препознају због професионалног ауторитета заснованог на знању и техникама.

Клијенти су публика: група људи са заједничким интересовањима које опслужују професионалци или аматери или и једни и други. Публика је функционално повезана са професионалцима и аматерима макар на пет начина: она као накнаду за услуге обезбеђује финансијску подршку професионалцима, а понекад и аматерима; она обема групама обезбеђује повратне реакције о адекватности услуга; она даје или ускраћује подршку; она понекад може учествовати у услугама као

што су на пример неке врсте представа; и најзад, уметници при стварању дела могу размишљати и о публици којој дело намењују.

Стебинс истиче да су према речницима аматери функционално повезани са професионалцима или публиком или обоје. Они се идеалнотипски могу подврстити под горе поменуте принципе који објашњавају професионалаце с ограничењима у принципима 2, 4, 6 и 7. Аматери служе публици као и професионалци и оријентисани су ка врхунским стандардима о чему комуницирају са професионалцима. Аматер може постати професионалац (на пример познати глумци Миодраг Петровић Чкаља, Мија Алексић, Зоран Радмиловић су на почецима својих каријера стварали у „Лоли“, Јелисавета Сека Саблић и Милош Жутић су потекли из омладинског позоришта Дадов, итд). Професионалци могу учествовати у обуци аматера (на пример у ансамблу „Коло“ радили су бројни истакнути диригенти и композитори као што су Зоран Христић, Јосип Славенски, итд). Понекад та обука и/или њени резултати могу бити представљени публици, на пример отворени часови, завршне представе после позоришних или плесних семинара.

Између професионалаца, аматера и публике постоји интелектуални однос. Аматери могу имати и шири знања од професионалаца зато што професионалци понекад могу бити превише оријентисани ка усавршавању техника. Аматери су посебан део публике на професионалним догађајима. На тај начин они својим реакцијама могу допринети одржавању доброг укуса.

Супек сматра да је аматеризам спонтана културна делатност која се тако зове јер не постоји с мотивом стицања средстава за живот, „него је израз унутрашње мотивације и потребе човјека да дјелује, да се изражава културно-умјетнички, али да се изражава не само због унутрашње потребе, него и због друштвене потребе; јер та дјелатност има два битна аспекта да удовољи једном интересу и

једној креативној потреби, и с друге стране да је она израз спонтане манифестације друштвености.“ (Супек, 1974:8) Мајсторовић сматра да је уместо појма аматеризам много прикладнији појам човекова самоактуализација „јер овај појам указује на значење културних облика за оне који их стварају или упражњавају, као и на повезаност тих облика са друштвеним садржајем.“ (Мајсторовић, 1977:359) Такође, тај појам отеловљује јединство доколице и рада у коме се човекова егзистенција осмишљава целовито и у укупним условима.

Културно-уметнички аматеризам је „стваралачки процес чији су резултати пројекти стручно и студиозно реализовани у многим областима уметничке знатижеље.“ (Рабреновић, 2008:7) Према Вујовићу аматеризам треба вредновати „као *делатност од посебног интереса у области културе* с обзиром на његов значај и допринос општем културном развоју друштву у Србији. Аматери имају, условно речено, привилегију да се могу издигнути из колотечине свакодневног, некреативног, и уживати у свом стваралачком чину. Они умеју љубитељима лепог и поучног да приближе уметност, да и други осете лепоту тог њиховог рада чија је највећа награда – аплауз.“ (Вујовић, 2006, наведено из Рабреновић, 2008:7)

Зашто је аматеризам важан за културу?

Пре свега културно – уметнички аматеризам омогућава остваривање права на културу, подмиравање потребе за стваралаштвом, и на крају, садржи активну компоненту деловања у култури (што код елитистичких (професионалних) уметничких форми није могуће остварити), те доприноси да осим што се културне потребе задовољавају уједно и богате.

Из (на претходним странама) наведених теоријских разматрања видимо да је активност аматера значајна из два угла:

дублет професионалци аматери може бити подстицајан за неговање доброг укуса; и професионалци се могу регрутовати из аматерских дружина. Културно – уметнички аматеризам се, ван аматерских кругова често види из угла судејства са другим елементима културе, посебно традиционалне, народне, културе. Народно стваралаштво је управо настајало, модификовало се и преносило кроз аматеризам. Ово нарочито имамо у виду када је реч о нематеријалном наслеђу и бризи за његово очување. Одатле, аматерско стваралаштво даје значајан допринос јачању националног идентитета и осећају припадности.

Најзад, аматерска друштва су део цивилног друштва. Стога њихов рад доприноси јачању учествовања шире популације у процесима кроз које се њихова средина мења и развија. С тим у вези, неопходно је поменути и стваралаштво националних мањина у Србији, које управо на аматерском нивоу има специфичну вредност. Такође, друштвени активизам у најразличитијем облику, веома често суштински је аматерски, па се тако велики број пројеката у области стваралаштва особа са инвалидитетом, или који се баве родном равноправношћу, могу сврстати у покушаје ентузијаста да доведу до промене у друштвеној стварности.

Као што се из претходних редова назире одговарање на питање зашто је културно – уметнички аматеризам важан подразумева нешто подробније разматрање потпитања која се тичу: односа културно-уметнички аматеризам и цивилно друштво, задовољавања културних потреба становништва; учествовања у друштвеном животу заједнице; и неговања нематеријалне културне баштине и националног (културног) идентитета.

Културно-уметнички аматеризам и цивилно друштво

Шири оквир у ком раде организације и удружења која се баве културно-уметничким аматеризмом налази се у цивилном друштву. Оно се може дефинисати као „заједница актера чији су легално написани обрасци удруживања својевољни, што значи да су њихови чланови опскрбљени моћима да интерпретирају и трансформишу друштвене и политичке структуре унутар којих међусобно реагују.“ (Keane, *Civil society – Old Images, New Visions* 1998:31, наведено из McGuigan 2004:51) Другим речима, тзв. „трећи сектор“ није ни државни ни приватни и ради на непрофитном принципу. Простор који не припада ни државном ни приватном сектору омогућава експериментисање и испробавање нових приступа, што је традиционалним установама у многоме онемогућено. Цивилно друштво чини и простор у ком је могућ настанак и спровођење иницијатива грађана, а по питању унапређивања деловања пре свега државног/јавног сектора. У том смислу, цивилно друштво може бити канал за подстицање међуресорне сарадње. С обзиром на чињеницу да аматерске организације раде и са младима и са старима, да повезују образовање и културу, капацитети културно-уметничког аматеризма постају очигледни.

Задовољавање културних потреба становништва

Цветичанин каже да „Културне потребе представљају део људске мотивационе структуре – то су тежње које се задовољавају кроз симболичку комуникацију.“ (Цветичанин, 2007:40) Другим речима, појам „културне потребе“ се, заправо, односи на настојање да се остварује духовни развој и на личном, тј. индивидуалном нивоу и на нивоу групе, односно заједнице. Културне потребе се дају задовољити на различите начине, а они

се могу сумирати на пасивно и активно задовољавање потреба. Пасивно задовољавање културних потреба изводи се кроз конзумацију у медијима, установама културе и/или неким другим просторима који нуде ту врсту садржаја (на пример телевизијске емисије, специјализовани програми и канали, штампа и периодика, књиге, позоришне представе, биоскопске пројекције, итд). С друге стране, активно задовољавање културних потреба имплицира самостално (ауторско) стварање уметничког дела или учествовање у групном чину стварања различитих уметничких дела (што укључује и интерпретације постојећих дела).

Супек је, као што је већ наведено, аматеризам видео као омогућавање човеку да делује како у задовољавању својих потреба тако и у циљу остваривања друштвености. Културно-уметничке аматерске организације и удружења омогућавају локалном становништву, односно својим члановима, да задовољавају своје стваралачке пориве. Такође, плаћеним и/или волонтерским ангажовањем било професионалаца у одређеним областима, било образованијих/искуснијих аматера, организације и удружења својим члановима нуде могућност стручног и креативног усмеравања које води и личном напретку, али и напретку целе групе.

Учествовање у друштвеном животу заједнице

Право на културу, односно учешће у културном животу једно је од људских права. Значај учествовања у културном животу заједнице огледа се пре свега у томе што је то пут ка потпун(и)ој друштвеној инклузији. Ако се особа или повезана група већ ангажује у једној области друштвеног живота, лакше се одлучује на учествовање у неким другим сферама јер је ангажовањем развијенија свест о значају активног приступа у различитим сферама и процесима друштвеног живота било на локалном,

регионалном, националном или интернационалном нивоу. Такође, учествовање у раду аматерских друштава нарочито младима омогућава да се социјализују и развијају своје комуникацијске вештине чиме јачају самопоуздање и личну свест о сопственој важности у друштвеним процесима.

Схватајући да поспешивање учествовања води ка потпунијој друштвеној инклузији и кохезији различитих друштвених група, подстицање учествовања је у многим европским државама постало важан сегмент различитих јавних политика као што су образовна политика, омладинска политика, културна политика, социјална политика, политика према мањинама, итд. Такође, увиђајући да учествовање поспешује инклузију и кохезију, Европска унија охрабрује државе чланице по питању имплементације јавних политика које укључују подстицање учествовања. Притом, тела Европске уније настоје да тим охрабривањем поспеше и ширење и прихватање заједничких европских вредности, односно кохезију на европском нивоу.

Имајући на уму да управо култура омогућава квалитетну и потпунију инклузију, у извештају из 2008. године *Приступ младих људи култури* који је припремила Interarts Foundation (ОЈ 2008/S 91-122802) истакнуто је да је један од главних циљеве држава чланица Европске уније управо подстицање још већег учешћа младих у култури. Аутори овог извештаја указују да се на регионалним и локалним нивоима у државама чланица у остваривању овог циља приоритети донекле разликују те се може разликовати неколико праваца у којима се остваривање приоритета креће. Међу њима су подршка традиционалној култури и фолклору (музика, плес, обичаји, локалне прославе и симболи), као и подршка аматерској уметности и уметности локалних заједница.

Истраживања која су претходила изради *Националне стратегије за младе* показују да је култура активног учествовања

младих у друштву недовољно развијена. Само је трећина младих (32%) у Србији барем једном узела учешће у некој акцији којом је решаван неки локални проблем. Према подацима истраживања свакодневице младих у Србији које је 2007. године спровео Институт за психологију уз подршку Министарства омладине и спорта, само 2,5% младих у Србији бави се неком врстом културно-уметничког стваралаштва². Културно-уметнички аматеризам се, не само у тој Стратегији већ и у другим текстовима посвећеним истој теми види као начин да се енергија младих преусмери са деструктивног (дроге, криминал, и сл.) ка креативном деловању у друштву.

Бројна истраживања показују и да у поспешивању учествовања важну улогу има породица. Према подацима које је на Међународној конференцији посвећеној активном учествовању у култури у Европи, а одржаној од 8. до 11. јуна 2011. у белгијском граду Генту изнео ван ден Брок, шансе за укључивање младих се удвостручују ако су родитељи активни.³

За учествовање у културном животу и активност људи у области аматеризма од велике важности је локална заједница. Људи се лакше одлучују на учествовање у активностима које се одвијају у њиховој средини него што то чине ако се активности одвијају даље од њихове средине; што су извесне форме изражавања које су специфичне за одређено поднебље изгледније да привуку локалце (појединце и групе) док су „аутсајдери“ углавном ретки изузеци, из различитих разлога заљубљеници. Појединачно или групно наступајући на разноврсним манифестацијама и догађајима, аматери демонстрирају могућности које учествовање пружа и на јединствен начин

² податак преузет из Националне стратегије за младе, стр 21 Министарство омладине и спорта Републике Србије

³ видети: van den Broek, Generations in Amateur arts, <http://www.amateurkunsten.be/activiteiten/detail/75>

позивају и друге на учествовање. Такође, на својим наступима посебно ван заједнице у којој живе и раде, аматери демонстрирају активност у својој заједници. Зато је културно-уметнички аматеризам важан и као ангажујући фактор и као показатељ активизма/ангажовања локалне заједнице.

Пример којим се може осликати проблем културно – уметничког аматеризма у Србији може се наћи у Војводини - у преко 80% места у Војводини културно-уметнички аматеризам једини је облик културе, али та његова улога није ни близу друштвено призната. „Напротив, у неким срединама је и оспорена или подређена 'елитним' или 'новим' формама које најчешће нису вредносно утемељене у нашем културном простору.“ (Мучибабић, трибина *Положај културно – уметничког аматеризма у Србији*)

Значај аматеризма за идентитет и неговање (нематеријалне) културне баштине

Улога уметности у духовном животу појединаца, група и заједница огледа се у томе што она доприноси концептуализацији ставова и материјализацији и/или визуелизацији и/или озвучавању (у смислу говора и музике) концепата и симбола које они носе, а који су заједнички за једну групу и/или заједницу. Резултати тих активности и процеса могу бити материјално опишљиви и материјално неопишљиви, али ипак постојећи. Опстајући кроз генерације они формирају оно што називамо културно наслеђе.

Начини на које настају било материјални, опишљиви артефакти, било они нематеријални, певљиви/свирљиви/говорљиви облици изражавања, резултат су комбинације искустава која делимично проистичу из прошлости, а делимично су ствар садашњег тренутка. Та и прошла и садашња искуства која се отелотворују у културном наслеђу важан су фактор

у стварању, неговању и развијању оних осећања која ме чине да ја будем ја и да ми будемо ми, односно личног, али и колективног идентитета.

Важна ствар код идентитета је што се он, као и особа или друштво, мења и развија и на тај начин он подржава и лични и групни развој. У фолклористичкој теорији сагледавање везе народног стваралаштва и идентитета је, према Орингу (1994), прошло неколико фаза које је он сумирао на „артефакте“, „уметност“ и „мануфактуру“. У суштини, реч је о фазама које рефлектују прелазак ка схватању народног стваралаштва и идентитета као динамичне категорије.

Културно-уметнички аматеризам је често тесно повезан са преношењем различитих елемената који чине културно наслеђе: песме, игре, костими, пратећа опрема и други артефакти који су резултат традицијом преношених и генерацијама модификованих/унапређених уметничких делатности. С друге, најчешће те материјалне стране на којој настају опипљиви производи, уметнички аматеризам је повезан и са савременим стваралаштвом у области ликовних и примењених уметности, али и књижевности, у којима се традиционална култура може наћи као извор инспирације.⁴

Деловање аматера у култури и уметности, пре свега у локалним заједницама на плану наслеђа и идентитета, огледа се у томе што се у великом броју аматерских активности теме проналазе у наслеђу које негује (локални, културни) идентитет. Међутим, користећи мотиве традиционалне културе, поред тога што их чувају, аматери у интерпретације уносе нове, себи својствене елементе који су у вези и са личним доживљајем (ако је на пример реч о интерпретацији постојећег уметничког дела) и са

⁴ Тако се на пример мотив са пиротског ћилима нашао на платним картицама; мотиви са народних ношњи су коришћени у изради савремених употребних предмета као што су торбе за лап топ, итд.

новитетима који проистичу из техничког и технолошког развоја. На тај начин се и наслеђе и идентитет развијају резултирајући новим, локално јединственим и унапређеним, облицима. Такође, наступајући на разноврсним манифестацијама и догађајима, аматери и аматерска друштва те своје интерпретације представљају разноликој публици у којој се неретко налазе и професионалци у датим областима, а све то резултира синергијом која даље ствара нешто што претендује да постане наслеђе, консеквентно делујући на развој и унапређење идентитета.

Слабости културно – уметничког аматеризма: како је било некада и како је сада у Србији

Као што је у уводу напоменуто у домаћој литератури, али и у јавним расправама радо се истиче да аматеризам у Србији има дугу традицију. Реченица „Аматеризам (или нека форма културе и уметности којом се аматери баве, прим. МВ) има дугу традицију...“ је реченица која се често среће на презентацијама и у документима а који се тичу аматеризма у свим државама које су у овом раду узете у разматрање. Том реченицом подсећа се на континуитет и традицију. Према Божовићу, „традиција није само конзервирана вриједност него, далеко више од тога, основа за стварање нових вриједности. (...) сваки истински комплетан напредак обавезно подразумијева ослањање на раније створене вриједности као што подразумијева и њихово критичко преиспитивање што не значи и њихово негирање.“ (Божовић, 1999)

Обнова аматеризма и народног стваралаштва у народноослободилачкој борби према Мајсторовићу има значење културне револуције и саставни је део оружане борбе и политичке револуције. „Визија другачијег, правичнијег и хуманијег друштва

потхрањује културну глад маса и даје подстицај његовом стваралаштву. Пробуђена жеља маса за знањем и културним испољавањем непосредно је повезана са буђењем револуционарних енергија које је пробудила Комунистичка партија, мобилишући масе и придобивши их за остваривање опште–револуционарног циља – изградње новог друштва. У овом случају имамо пример продужавања и активирања традиције и њених културних облика, њиховог спајања са револуционарним тежњама и политичким циљевима. Културни облици у којима се изражавају вековне незадовољене тежње маса утеловљују се у револуционарне да би тако постали духовно оружје у једној истој револуционарној борби. Обнављање традиције и народног стваралаштва с овим новим значењем било је могуће у оквиру широког програма револуционарних промена, тј. не само као културна промена, или само политичка, него као јединство мењања старих односа у изградњи новог друштва. У првим послератним годинама, ово јединство културне и политичке револуције се у етатистичким односима привремено разлучује. Преузете од грађанског друштва, културне установе не мењају битније своју организацију и начин деловања, оне сачињавају 'културни сектор' коме се посвећује много већа пажња него масовним културним деловањима. Професионално стваралаштво добија апсолутну превагу над аматерским, масовни културни покрет постепено јењава. Оспорено у револуцији, грађанско поимање културе доживљава привремену консолидацију. Развој самоуправљања обнавља традицију НОБ и поново ставља на дневни ред успостављање јединства културне и политичке акције у интегралном, револуционарном мењању друштва. Овај нови процес наговештава обнову масовног културног покрета, као органског дела самоуправног социјалистичког покрета, као и потврду новог, социјалистичког и самоуправног схватања културе, у чијем је средишту идеја о човеку као и нови односи у

ослобођеном раду.“ (Мајсторовић, 1977:351-352) Дакле, од 1970-их аматеризам поново почиње да цвета у Србији и Југославији. Подржаван од стране самоуправних интересних заједница (СИЗ-ова) и културно-просветних заједница (КПЗ) аматеризам се интензивно развијао као одраз настојања „да се код становништва, а нарочито оног дела сеоског становништва које је мигрирало у градове, а није усвојило градске културне обрасце, развије активан однос према културном стваралаштву и истовремено умањи експанзију елитизма традиционалних установа културе.“ (Ђукић 2010:224) О развоју аматеризма посебно су бринуле културно-просветне заједнице које су „представљале 'даваоце' аматерских културних и уметничких програма и садржаја, док су професионалне установе културе неговале професионално културно и уметничко стваралаштво и представљале 'даваоце' професионалних културних и уметничких програма и садржаја. Аматерско и професионално стваралаштво су били равноправни при конкурисању за финансијска средства за обављање редовне програмске делатности, а средства су се додељивала на основу Споразума са СИЗ-ом као посредником у дистрибуцији средстава. У једном периоду, међутим, аматеризам је чак имао приоритет са становишта културне политике. То је било зато што је аматеризам дефинисан као 'креативна самоделатност' који је, у складу са трендом културне демократије, омогућавао сваком грађанину активан однос према култури и уметности у оквиру бројних секција културно-уметничких друштава што је представљало плурализам културних модела и вредности (читај: култура за сваког). Приоритет културне политике тог времена је био не само да се 'аутентичне' културне вредности приближе грађанима, већ да постану део његовог 'друштвеног бића'. Зато се аматеризму тих година приписивала 'корективна' улога у односу на институционализовани професионализам и бирократизацију културне и уметничке продукције.“ (Ђукић, 2010:227-228)

Подстицајан и подржавајући однос према аматерима који су деловали у области културе и уметности резултирао је прилично високим стандардима у раду који су пак довели до тога да је линија између аматера и професионалаца у култури у Србији постала замагљенија. Бројни наступи указатељ су високог квалитета рада у области културно–уметничког аматеризма у Србији. Као рекорд се издваја деветомесечна турнеја (од новембра 1963. до јула 1964. године) фолклорног ансамбла АКУД „Крсмановић“ у Јужној Америци и на Пацифику током које је одржано 184 концерата пред укупно три милиона посетилаца. Иако се данас значајно мање наступа у иностранству, у просеку 60 ансамбала годишње наступи ван граница Србије.

Завод за проучавање културног развитка је крајем 1970-их и почетком 1980-их реализовао истраживачке пројекте на територији града Београда. Резултати тих истраживања представљени су у издањима *Досије културе Београда*. Културно–уметнички аматеризам био је једна од тема Досијеа за 1980. годину. У том периоду у Београду је функционисало 90 културно–уметничких друштава. Укупан број чланова бројао је 35.816 душа, од којих је 16.147 било активно, 19.252 особе су помагале у раду КУД-ова, а 417 особа су били почасни чланови. Према старости, највише активних чланова било је узраста од 16 до 25 година, као и деце до 15 година старости. Најмање их је било старијих од 46 година. Сходно томе, највише активних чланова су били ученици и студенти, затим радници док је најмање било пољопривредника. Највише активних чланова се бавило музиком. У 125 вокално–инструменталних секција у 90 КУД-ова стварало је 3.343 чланова, док је у 93 играчких секција играло 8.189 чланова. Према бројности следиле су драмско–рецитаторске секције (1.921 чланова), ликовне секције (1.115 чланова), мешовите секције (1.037 члана) и књижевне секције (323 члана).

У односу на проблеме који и данас муче аматерска друштва, највећи проблем била је набавка ношњи и инструмената. Простор није истицан као посебан проблем јер су друштва углавном стално имала на располагању простор за рад.

У погледу финансирања највише се приходовало од СИЗ-ова и од остварених програма, а најмање од Друштвено-политичких организација (ДПО). Највише се трошило на личне дохотке и надокнаде, затим за трошкове гостовања и наступа, те на набавку опреме. Најмање се расходовало на закуп и одржавање простора.

Када је реч о људским ресурсима, уметнички руководиоци су углавном биле особе са одговарајућом стручном спремом. Међу њима највише је било повремено ангажованих, па добровољаца, а затим стално запослених. Повремено су ангажоване и особе на пословима администрације.

Законска основа културно–уметничког аматеризма у Републици Србији

Закони и подзаконска акта у савременим правним државама чине основу за деловање у различитим областима друштвеног живота. У области културно–уметничког аматеризма закони имају важно место у препознавању важности тог облика културно-уметничког стваралаштва, као и у његовом финансирању, као што ћемо видети на примерима других држава.

Културно-уметнички аматеризам је у домаћим законима експлицитно обрађен само у *Закону о култури* (Службени гласник РС 72/2009), с тим што су неке назнаке дате и у *Националној стратегији за младе* (Службени гласник Републике Србије 101/07) која је операционализација *Закона о младима* (Службени гласник Републике Србије 50/2011).

У Закону о култури на аматеризам се односи члан 72 у коме се каже:

Аматерско културно и уметничко стваралаштво обухвата активности лица или групе лица која се без материјалне надокнаде баве стварањем или извођењем дела из области културне и уметничке делатности.

Лица и групе лица из става 1. овог члана могу се удруживати у аматерска културно-уметничка друштва и њихове савезе сагласно прописима о удруживању грађана.

Удружења из става 2. овог члана имају статус субјекта у култури.

Јединица локалне самоуправе обезбеђује просторне услове за рад аматерских културно-уметничких друштава, односно савеза и аматерских група који реализују аматерске културне програме и обезбеђују средства за реализовање програма који су од локалног и регионалног значаја.

Културно-уметничка друштва се могу удруживати у савезе на нивоу више општина, града, Покрајине и Републике ради остваривања система такмичења у аматерским програмима, едукације и програма развоја аматеризма сходно одредбама закона.

Иако се међу аматерима указује да у овом члану није препозната потреба за постојањем републичке референтне организације, овај члан представља и својеврсну малу победу актера у области културно уметничког аматеризма.⁵ Поред овог експлицитног члана на културно-уметнички аматеризам се односе и члан 3 у коме су истакнута начела културне политике, члан 6 у

⁵ видети текст: Аматери хоће у закон о култури, <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/t51043.lt.html>

тачкама 2, 18, 19 и 20 става 1 у којима је истакнуто стварање услова за подстицање културног и уметничког стваралаштва као и подстицање културног и уметничког стваралаштва аматера, деце и омладине као и особа са инвалидитетом те чланови 7, 10, 11, 76 и 77 којима су регулисане организационе и финансијске обавезе републике, покрајине и нивоа локалне самоуправе по питању остваривања услова и подстицања културног и уметничког стваралаштва. Такође, чланом 5 истакнуто је да Национални савети мањина имају задатак да спроводе културну политику у својим групама. Најзад, према члану 55 удруживање субјеката који делују у области културе и уметности регулисано је актима из области удруживања грађана.

Примедбе које се могу чути на рачун Закона о култури укупно узевши (нарочито када се заједно ставе чланови 4, 6 и 72) јесте да је недовољно истакнута стваралачка димензија те да се грађани Србије пре свега „виде“ као конзументи културе.

Када је реч о прописима чије је спровођење поверено Министарству за спорт и омладину, *Закон о младима*, а посебно *Национална стратегија за младе*, истичу значај поспешивања учествовања младих у друштвеном животу, укључујући и културу и уметност, те значај културе и уметности за квалитет слободног времена младих, а у вези са циљевима као што су подстицање волонтеризма и активизма, подржавање и мотивација младих да стварају у области културе и уметности, унапређивање квалитетног спровођења слободног времена, доступност културних садржаја, и сл. Па тако, стратегија предвиђа низ различитих мера које би требало да допринесу остваривању тих циљева. И Закон и Стратегија предвиђају финансијску подршку за удружења и организације које својим предлозима програма и пројеката доприносе остваривању тих циљева. Културно-уметнички аматеризам препознат је као област деловања која доприноси

остваривању ових циљева и у томе лежи могућност за она удружења и организације које окупљају младе аматере.

Најзад, када је реч о регулативи у области образовања, култура и уметност су у потпуности маргинализовани и доводе се у везу са формирањем ставова, уверења и система вредности пре свега о националном идентитету и то углавном кроз наставу српског језика. У маргиналној мери, после науке и технологије, култура и уметност се доводе у везу са стицањем квалитетних знања и вештина.⁶ Ове чињенице пак указују да се у реформи школства напустио концепт школе као културне установе, што пак узрокује доста проблема али о томе ће бити речи касније.

Имајући у виду да се културно – уметнички аматеризам не тиче само културе већ да чини и део ширег друштвеног деловања, аматери су (уз подршку Националног савета за културу) иницирали израду Закона о аматерима. Међутим, овде треба имати на уму да закон није чаробни штапић те да доношење закона не мора значити да ће се проблеми решити, а о чему сведоче случајеви да се закони доносе па не примењују.

Проблеми у области културно-уметничког аматеризма у Србији

У бављењу културно–уметничким аматеризмом у Србији разликују се три врсте проблема: прва је истраживачке природе, друга се тиче конкретних, практичних проблема са којима се удружења која окупљају аматере сусрећу у свом раду, и, најзад трећа се може назвати сушаственим проблемима, односно предуслови чије незадовољавање и резултира недовољном подршком аматеризму.

⁶ видети тачке 2 и 14 става 1 члана 4 Закона о основама система образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије 72/09

Прва врста проблема огледа се у недостатку и/или оскудности прецизнијих статистичких података. Стога је тешко прецизније говорити о броју удружења, броју и структури чланства, структури буџета и публици.

Кровне организације, на чије се податке позивају и аутори који се баве културно–уметничким аматеризмом у Србији, при навођењу података неизоставно користе речи „око“, „скоро“, „више од“, „преко“. Цифре са којима се излазило у јавност су, према Савезу аматера Србије, 3.500 удружења која делују у области позоришта, фолкора, музике, књижевности и ликовних уметности са преко 450.000 чланова.⁷ Према подацима које износи г. Вујовић, секретар Савеза културно-уметничких друштава Београда, у Београду ради 114 друштава са 40.000 чланова.⁸ У Војводини, а према Португалу културе у Војводини⁹, у 1.855 организационих облика (секције у школама, удружења, и сл.) активно је 250.000 људи. Основна математика онда говори да је у остатку Србије (дакле без Војводине и Београда) аматерски ангажовано 160.000 људи. Сумирано, када је реч о врстама уметности најчешће су фолклор, музика, књижевност, ликовне уметности, фотографија и филм. На основу доступних података најзаступљенији облик аматеризма је фолклорно стваралаштво у селима, „затим скоро 1.000 ансамбала народних игара, око 70 хорова у градовима, преко 200 аматерских позоришта и драмских секција, око 130 ликовних клубова, око 90 фото/кино клубова и преко 70 књижевних клубова.“ (Рабреновић, 2008:20)

Завод за проучавање културног развитка је од 2002. године до данас у неколико наврата настојао да прикупи детаљније

⁷ видети текст Ликвидација аматеризма

<http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:261515-Likvidacija-amaterizma>

⁸ видети текст: Аматери нису дилетанти,

<http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:263008-Amateri-nisu-diletanti>

⁹ [http://www.kultura-](http://www.kultura-vojdovina.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=348&Itemid=179)

[vojdovina.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=348&Itemid=179](http://www.kultura-vojdovina.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=348&Itemid=179)

податке о аматерским друштвима, пре свега о културно-уметничким друштвима и аматерским позориштима. Тако је у бази која садржи податке прикупљане у периоду од 2002. до 2009. године било евидентирано 695 аматерских друштава¹⁰. 2009. године у бази се нашло 701 аматерско друштво а поновним ажурирањем 2011. године у бази се нашло 769 аматерских друштава не рачунајући Београд за који се подаци тренутно прикупљају. Међутим, пошто нису сва удружења доставила податке о чланству тешко је рећи колико је уопште људи аматерски активно у Србији. Евидентно је пак да се број аматера из године у годину ипак повећава. Наиме, промене у броју чланова у периоду од 2007. до 2009. године пријавило је 146 културно уметничких друштава и реч је о повећању за 2.388 чланова: од 16.720 у 2007. на 19.108 у 2009. години с тим што је у периоду 2007 – 2008. пораст био за 1.141 члана док је у периоду 2008. – 2009. пораст био нешто већи - 1.247 чланова. О детаљнијој структури чланства, на пример старосној или полној или образовној, на основу података из ових база се не може говорити. Такође, није могуће ни изнети податке о секцијама и ансамблима те о чланству по секцијама.

У оквиру истраживања *Локалне културне политике* и *Културне политике на нивоу округа Србије* спроведено је 208 интервјуа са представницима културно-уметничких друштава, док је мапирано постојање од око 800 таквих удружења, а том броју треба додати и око 150 удружења, попут аматерских позоришта, струковних удружења и сл. Тешкоће у прикупљању тачне бројке удружења јавиле су се услед немогућности ступања у контакт са једним

¹⁰ Списак аматерских друштава којима су 2002. године послати упитници сачињен је на следећи начин: од Савеза аматера Србије је добијен адресар. Потом су истраживачи Завода телефонски контактирали аматерска друштва из адресара али и домове културе по општинама који су давали додатне информације и контакте са представницима друштава из њихове општине.

бројем друштава, али и утврђивања да ли су заиста и активни у ономе што раде у тренутку истраживања. Када је реч само о културно-уметничким друштвима подаци о њиховом функционисању прикупљани су и путем стандардизованих упитника, па су подаци прикупљени (писменим и усменим путем) преко 60%. На основу тих интервјуа и упитника идентификовани су конкретни проблеми са којима се удружења која окупљају аматере у Србији у свом раду суочавају. Најчешће су истицани питање простора, финансија и с њима у вези наступа и гостовања, опреме, људских ресурса, те улоге кровних организација. Нешто ређе истицан, али ипак важан проблем, чине критеријуми на основу којих се добија финансијска подршка било за рад удружења било за гостовања ван матичне средине.

Простор

Простор за рад, вежбу, наступање и/или излагање убедљиво је најчешће истицан проблем са којим се бројна удружења и организације које окупљају аматере суочавају. Тај општи проблем се може разложити на недостатак простора уопште и недостатак адекватног простора. С друге стране, проблем простора се може разложити на недостатак простора за рад и вежбу и недостатак простора за наступе.

У односу на врсту уметности недостатак простора уопште најчешће је истицан од стране удружења и организација које се баве ликовном уметношћу. Ликовни уметници чешће су истицали потребу за атељеима док је ређе истицана потреба за просторима у којима би се дела дала приказати. Потреба за излагачким просторима експлицитно је истакнута само у два града: Лесковцу и Ужицу.

Неадекватан простор најчешће је истицан од стране удружења и организација које се баве сценским и традиционалним

музичким стваралаштвом. Та удружења и организације најчешће располажу неким простором, често додељеним од стране града, али тај простор било због „квадратура с обзиром на врсту делатности“ било због лошег стања простора није адекватан. Такође, веома је мали број сала које задовољавају минимум акустичких критеријума квалитета за музичко-сценске наступе.

Проблем простора се у многим градовима премошћава тако што градови бесплатно или уз симболичну надокнаду на коришћење уступају било слободне просторије установа културе (најчешће поливалентних центара за културу, а ређе библиотека, позоришта и музеја) било других простора у власништву града. У било ком случају, ти простори су ретко када адекватни за целовито деловање било због лошег стања било због тога што су мали и/или незадовољавајући за приредбе, наступе и презентације.

У сеоским срединама за пробе и наступе користе се простори домова културе и школа. Домови културе који су пак често у веома лошем стању. Према сазнањима, једино је град Јагодина уложио напор и средства да реновира/изгради сеоске домове културе који су дати на располагање културно-уметничким друштвима.

Сумиран закључак, а у вези са проблемом простора указује на две врсте проблема који се заправо односе на укупност културног живота грађана: недостатак простора за наступе/излагања имплицира и недостатак простора за грађане који би да конзумирају културу и уметност; и недостатак простора за рад и вежбу који се одражава на квалитет изведби које утичу на формирање укуса „конзументата“ посебно у мањим срединама.

Наступи и гостовања

Потешкоће у погледу простора, али и у погледу финансија рефлектују се на потешкоће у организацији наступа и гостовања.

Тај проблем је у разговорима са представницима аматерских удружења често истицан зато што наступи било у матичним срединама било ван њих јесу начин за упознавање шире јавности са радом удружења, али и, што је подједнако важно, зато што су наступи на смотрама и манифестацијама начин за успостављање контаката и размену искустава са колегама из других удружења. Када је реч о наступима у матичној средини, проблем се пре свега види као питање реципроцитета у односу на позиве који стижу из других крајева земље и/или из иностранства: „не можеш да те стално зову, а да ти никада не позовеш на домаћу манифестацију“. А за организацију домаће манифестације су неопходна финансијска средства, али и адекватан простор за наступе, како би се спортским жаргоном рекло, пред домаћом публиком. Наступи ван матичне средине најчешће подразумевају превазилажење две пре свега финансијске препреке: прва се огледа у томе што већина друштава своје наступе ван матичне средине самофинансира, што с обзиром на приходе чланова и/или родитеља, није мала ставка; друга се може назвати „недостатак возила“. Наиме, у многим градовима и општинама представници аматерских удружења истакли су да би им много значило да град или општина обезбеди макар један аутобус који би свим удружењима олакшао одлазак на гостовања.

Финансирање

Недостатак финансија огледа се у слабењу квалитета рада, у немогућности да се сви жељени програми остваре, у немогућности да се обнови опрема (пре свега ношње и инструменти), те у немогућности гостовања и наступања.

С обзиром на то да већина удружења која је Завод за проучавање културног развитка контактирао није доставила потпуне податке, информације које пружају базе треба узети са

резервом. У бази за коју су подаци прикупљани у периоду од 2002. до 2009. године само је 38 аматерских друштава представило структуру својих прихода. Највећи удео су имали сопствени приходи - 36,84%, затим од спонзорстава је остварено 26,82% прихода; следе средства из буџета општина и градова са 18,76%; те средства добијена од донација¹¹ – 7,47%; други извори финансирања (месне заједнице, фондације, Министарство културе и нешто друго) чинили су 10,11% прихода. Из базе ажуриране крајем 2011. године могуће је утврдити структуру буџета за 2008. и 2009. годину. Податке за 2008. годину доставило је 118 културно - уметничких друштава и четири аматерска позоришта. Ови подаци су представљени у Табели 1:

Табела 1: структура буџета у 2008. години – 118 КУД-ова и четири аматерска позоришта, у %

Извор:	Културно – уметничка друштва	Аматерска позоришта
Донације	5.5	3.5
Фондације	3.28	16
Градски буџет	5.09	35
Нешто друго, шта?	6.2	/
Општински буџет	46.62	21
Покрајински буџет	4.84	1.25
Републички буџет	1	/
Сопствени приходи	19.68	16.75
Спонзорства	7.79	6.5
Укупно:	100%	100%

Структура буџета 101 културно – уметничког друштва и три аматерска позоришта у 2009. години представљена је у Табели 2:

¹¹ Имајући у виду да се донације могу добити и од фондација, треба истаћи да се под донацијама овде мисли на средства која нису добијена од фондација.

Табела 2: Структура буџета 101 културно – уметничког друштва у 2009. години и три аматерска позоришта (у %):

Извор финансирања	Културно-уметничка друштва	Аматерска позоришта
Донације	5.45	3.67
Фондације	2.52	3.33
Градски буџет	4.96	20
Нешто друго, шта?	4.76	/
Општински буџет	47.6	36
Покрајински буџет	3.62	0
Републички буџет	0.61	/
Сопствени приходи	21.48	19
Спонзорства	9	18
Укупно:	100%	100%

Дакле, евидентно је да аматерска друштва приходују од локалне самоуправе, аплицирањем на конкурсима, остварују сопствене приходе, спонзорства и донације. Када је реч о приходима од локалне самоуправе, није реткост да локалне самоуправе финансијски подржавају аматерска друштва. Међутим, најчешће због сиромаштва локалних заједница та подршка је често углавном недовољна. Такође, у више интервјуа са представницима удружења у општинама истакнуто је да при расподели средстава која додељују Република и АП Војводина предност имају градови док се сеоска удружења запостављају. Самостални приходи најчешће се остварују чланаринама и преко улазница. Међутим, чланарине се у многим друштвима не наплаћују, а ако се наплаћују, оне морају бити примерене примањима тако да је на годишњем нивоу реч углавном о скромним средствима. Исто важи и за улазнице, с тим што при расподели новца добијеног од продаје улазница највећи проценат задржава организатор догађаја. Прецизнији подаци о донацијама

и спонзорствима нису доступни. Грубо говорећи, однос удружења која добијају финансијску подршку од локалне самоуправе и оних који такву подршку немају већ се финансирају пре свега од сопствених прихода, пројектно и спорадично од спонзорстава и донација је скоро 50-50%.

Део средстава који долазе од државе дистрибуира се преко Савеза аматера. Међутим, детаљнији подаци о износима и пријемницима нису доступни. Према наводима Савеза аматера Србије, с обзиром на драстично смањење средстава које је та организација добила од Министарства културе у 2009. години, новца је било довољно само за организацију манифестација.¹²

Као излаз из финансијских потешкоћа често се наводи да би пореска политика могла да помогне, тј. да би смањење пореза допринело већем улагању. То није баш тачно јер пореске олакшице не гарантују да ће се неки потенцијални спонзор одлучити да уложи баш у аматеризам. Такође, извесне могућности које у овом тренутку постоје (рецимо Правилник о улагањима у области културе која се признају као расход¹³ и Закон о порезу на добит правних лица¹⁴) углавном нису познате па се и не користе.

Фундаус

Недостатак опреме, а нарочито ношњи и инструмената је проблем који се најчешће повезује са проблемом финансија јер да би се опрема обновила потребан је новац. Ретко који КУД поседује инструменте и они су углавном приватно власништво свирача. Када је реч о ношњама и костимима проблем се најчешће премештава тако што се КУД-ови међусобно размењују и

¹² видети текст: Ликвидација аматеризма
<http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:261515-Likvidacija-amaterizma>

¹³ Службени гласник Републике Србије 9/02

¹⁴ Службени гласник Републике Србије 18/10

позајмљују. Нешто ређе чланови друштава се активирају у шивењу било самостално било уз помоћ рецимо етно секције. То је на пример случај у једном кикиндском друштву. У Јагодини, на пример, локална управа је обезбедила средства за материјале, а удружења су се постарала за шивење.

Очигледно је да би се начини за превазилажење проблема опреме могли описати као „с конца и конопца“ те да то није дугорочно решење. То додатно поткрепљује и податак да у појединим регионима у Србији велики број друштава наступа на истим смотрама и манифестацијама што чини међусобна позајмљивања немогућим.

Људски ресурси

Када је реч о људским ресурсима, проблем те врсте огледа се пре свега у недостатку стручних кадрова који раде/би радили са чланством. У интервјуима, на пример у Шапцу, Чачку али и у другим градовима, истицала се важност било плаћеног, било волонтерског ангажовања стручњака, али и потреба за лиценцирањем особља задуженог за програмски рад с обзиром на чињеницу да се неретко ради са децом и омладином.

Начин за унапређење квалитета рада је обука пре свега уметничких руководиоца. Међутим, потешкоће које су по том питању у интервјуима истакнуте су недостатак информација о семинарима те сувише високе партиципације за учешће на семинарима посебно с обзиром на квалитет истих те висину примања која уметнички руководиоци и удружења остварују.

Други аспект у области људских ресурса у вези је са функционисањем организација. Наиме, истиче се потреба да удружења имају макар једну стално запослену особу која би се бавила координисањем активности и администрацијом. Та особа би, с обзиром на неопходност изналажења додатних извора

финансирања, требало да буде обучена и за пројектно писање и аплицирање на конкурсима.

Организациона координација

Ствараоци и организације које делују у области ликовних уметности и књижевности широм Републике Србије радо истичу повезаност, и то било да је у питању повезаност саме организације или неких њених чланова са организацијама као што су Удружење ликовних уметника Србије и Удружење књижевника Србије. Повезаност са тим организацијама доживљава се као нека врста признања за рад и залагање.

У области фолкора и аматерских позоришта веза са неком мрежом ретко када је експлицитно истакнута. Ипак, из разговора је очигледно да нека веза са кровним организацијама, као што су Савез аматера Србије и Савез аматера Војводине, постоји. С друге стране, веома често представници аматерских удружења истицали су потребу за организацијама које би се на локалном нивоу, али и на нивоу Републике бавиле аматерима, као што су то некада радиле културно-просветне заједнице. Потребна и за локалном и за републичком организацијом чешће је истицана у разговорима са представницима удружења са територије уже Србије док су представници удружења са територије Војводине чешће истицали потребу за локалном организацијом.

Одсуство истицања везе са организацијама које би требало да буду кровне¹⁵ за одређене сегменте које културно-уметнички аматеризам покрива указује на нејак положај постојећих кровних организација. Очигледно је да те кровне организације не могу или

¹⁵ У енглеском језику користи се термин „umbrella organization“. Сматрали смо да је у српском језику прикладнији термин “кровна организација“. У последње време се пак за организације попут Савеза аматера Србије користи и термин „референтна организација“.

нису у могућности да у одговарајућој мери пруже одговарајућу подршку. Овде није реч само о финансијској подршци, већ пре свега о стручној подршци која је у вези са програмским активностима као и о административној подршци која је у вези с чињеницом да се велики број организација у циљу обезбеђивања средстава мора бавити аплицирањем на конкурсе и сл.

Савези аматера, као кровне организације, имају два основна задатка. Пре свега, задатак кровне организације је да повезује, усмерава и подстиче програмску делатност удружења која окупљају аматере. То конкретније значи да савези аматера на локалном нивоу треба да помажу удружењима која делују на њиховој територији, упознајући их са новинама релеватним за конкретан рад. Други задатак је организација пре свега такмичарских приредби на својој територији. Притом треба имати на уму да манифестације (смотре и фестивали) које савези аматера организују имају функцију неговања и унапређивања квалитета рада аматерских друштава: на нижим нивоима такмичења стручне комисије оцењују наступе и на крају такмичења у заједничком разговору дају мишљења и сугестије у погледу унапређења квалитета изведби. У оквиру тог задатка савези аматера, уколико сами нису организатор, треба да пруже техничко-административну помоћ удружењима организаторима. Регионални и републички савези, поред тих задатака имају још један а то је да организују регионална односно републичке такмичарске приредбе.

У Србији делују Савез аматера Србије, Савез аматера Војводине, Савез аматера Косова и више локалних савеза међу којима посебно место, с обзиром на значај престонице, има Савез КУД-ова Београда.

У промењеним условима који су од раних 2000-их наступили у Србији, Савез аматера Србије очигледно се није најбоље снашао. Конкретније, иако је Министарство истакло да ће финансирати само организацију републичких манифестација (а у

складу и са тада важећим *Законом о делатностима од општег интереса у области културе*) до 2009. године посебним одлукама су издајана средства за рад Савеза. Међутим, нису били предузимани кораци да се Савез реструктурира и да се статус реши. Када је 2009. године Министарство донело одлуку да финансира само манифестације Савез је запао у кризу. Ипак, важност САС је препозната међу учесницима трибине *Положај културно – уметничког аматеризма у Србији*. Та важност се огледа у активностима које је Савез аматера Србије спроводио а као што су одржавање мреже организација те мреже такмичења, стручно-едукативни и техничко-организациони послови, а у вези са такмичењима и уопште програмским активностима друштва.

Савез аматера Војводине је припојен покрајинском Заводу за културу и реструктурисао се у мрежу која окупља актере који се на нивоу општина и градова баве аматерима (општинске савезе аматера, преживеле културно-просветне заједнице, домове културе, представнике општинских власти). У оквиру Савеза аматера Војводине ради пет стручних одбора чији је задатак да у својим гранама помажу удружењима, а у вези са програмским активностима. У том смислу, Савез аматера Војводине организује стручне семинаре и сличне едукативне програме. Такође, преко Савеза аматера Војводине се дистрибуирају средства пре свега намењена организацији такмичења на којима удружења представљају свој рад, али и за финансирање рада појединих удружења, а на основу артикулисаних и изнетих критеријума. Ти критеријуми су садржани у календару активности које Савез аматера Војводине објављује на годишњем нивоу.

Критеријуми

У већини градова и општина, посебно у ужој Србији, кровне организације, ако уопште и постоје, показују значајну

неравномерност у раду. Ове неравномерности се одражавају и на непостојање или непознавање и/или неразумевање критеријума на основу којих се оцењује рад удружења која окупљају аматере и сходно квалитету рада расподељују средства добијена од органа локалне самоуправе.

Постојање јасних критеријума на основу којих се оцењује рад удружења, али и расподељују средства, омогућава да се удружења оријентишу у свом раду: да даље развијају добро оцењене активности и да уложе више напора у побољшања оних слабије оцењених активности.

Само питање критеријума на основу којих се оцењује рад удружења те расподељују средства није толико често експлицитно истицано као проблем. Истраживања *Локалне културне политике градова у Србији* и *Културне политике на нивоу округа Србије* показују да је то питање експлицитно изнето као проблем у Пожаревцу, Сомбору и Зрењанину (с обзиром на чињеницу да Савез аматера Војводине локалним организацијама доставља годишњи календар у коме су истакнути критеријуми примедбе из војовђанских градова се односе на локалне организације као што су савези аматера). Међутим, оно је повремено испливавало као једно од у ствари важних питања у разговорима са представницима аматера и у другим градовима и општинама. Према испитаницима који су на тај проблем указали, непознавање и/или неразумевање критеријума за оцену рада и расподелу средстава, те немогућност да се чланству објасни зашто су „они“ добили предност а не „ми“, одражава се на слабљење мотивације чланства.

Истраживања

Манифестације на којима се сценски изводе народне песме и игре су према Бошковић – Стули (1983: 236 – 244), презентације фолклоризма. Колико су изведбе близу или далеко од „изворног“

народног стваралаштва зависи од степена у коме су уметнички руководиоци ангажовани у етно-музиколошким истраживањима (кореографија и начина свирања у одређеном крају). Према сазнањима стеченим у разговорима са представницима културно – уметничких друштава оваква истраживања су ретка и малобројна, углавном спровођена у оквиру пројеката Музиколошког института САНУ. Међу изузецима је истраживање које је иницирано у Румунији а у коме су учествовали сарадници Одсека за фолклор при Педагошком факултету у Кикинди. У разговорима са представницима културно – уметничких друштава спорадично је истицана потреба за истраживањима која би показала где се шта и како игра и пева, а што се перципира као начин за унапређење квалитета рада. С тим у вези истакнута је и потреба за популаризацијом истраживања те ширим презентовањем резултата спроведених истраживања.

Могућности за културно – уметнички аматеризам

Аматери често (и радо) истичу да свој рад виде као спону културе, образовања и пре свега бриге о младима. Јачање спона, односно поспешивање повезаности аматерских друштава са другим областима културног, друштвеног, па и економског живота нарочито у локалним заједницама, јесте управо и највећа могућност за културно – уметнички аматеризам.

Имајући у виду да аматерске извођачке уметности, и из економског угла, могу бити значајне за јачање туристичког потенцијала локалних (посебно оних руралних) заједница и подстицање њихове атрактивности, укључивање аматерских друштава у формирање културно – туристичког производа јесте значајна могућност за аматере. Иако нека аматерска друштва

(често) учествују у разноврсним манифестацијама као што су на пример „Културно лето“¹⁶ и сл. на основу разговора са аматерима стиче се утисак да се она чешиће укључују у завршном чину него у првом чину када се артикулише „изглед“ манифестације. У том смислу, треба размотрити начине да се аматерска друштва укључе и у ранијим (идејним) фазама припреме манифестација као и у процесима формирања (локалног) културно – туристичког производа, што пак захтева јачање капацитета а о чему ће нешто више речи бити мало касније.

Још једна могућност лежи у чињеници да бројна аматерска друштва раде са младима. У том смислу, развијање пројеката који би били везани за остваривање *Националне стратегије за младе* јесте једна од конкретнијих могућности. Према информацијама добијеним из (београдске) Канцеларије за младе, фокус ових канцеларија је пре свега на поспешивању запошљавања. Притом, спорадично се креирају и спроводе едукативни програми који би за резултат требало да имају доедукацију младих како би се самозапошљавали па је рецимо (београдска) Канцеларија за младе крајем 2012. године организовала и курс за фотографију а с обзиром на то истакла и интересовање да се у будућности евентуално организују програми усмерени ка самозапошљавању особа које су завршиле друштвене и уметничке факултете. С тим у вези аматерска друштва би могла да иницирају пројекте повезивања како са канцеларијама за младе тако и са Националном службом за запошљавање да управо они буду „прва шанса“¹⁷ за оне младе људе који су се школовали у областима уметности и друштвених наука а пре свега књижевности.

¹⁶ Манифестације под овим називом се организују широм Србије

¹⁷ Национална служба за запошљавање је у сарадњи са Министарством економије 2009. године отпочела са пројектом „Прва шанса“ а циљ овог пројекта (био) је да се суфинансирају установе, организације и привредни субјекти а како би се отворила нова радна места. Међутим, постојећи

Могућност за аматере јесте и повезивање са креативним индустријама. Наиме, специфична знања и вештине која су се аматерски неговала или се у неким крајевима Србије и даље аматерски негују (вез, штрикање, хеклање, обрада дрвета) су на различите начине повезана са модном индустријом а то је укључивало охрабривање рада (неформалних) аматерских друштава.¹⁸ Такође, мотиви који се налазе у традиционалној култури (односно оним њеним деловима у чијем очувању најважнију улогу имају управо аматери) до сада су нашли примену у разноликим дизајнерским решењима. Преношење специфичних знања и вештина, и као део заштите и очувања нематеријалног културног наслеђа, јесте могућност за аматерска друштва која могу да окупе носиоце специфичних знања и вештина и тако укључи у развој креативних индустрија.

Претње. Сушаствени проблеми културно – уметничког аматеризма у Србији.

Остваривање могућности и решавање практичних проблема са којима се аматерска друштва у свом раду суочавају у многоме зависи од (раз)решења сушаствених проблема које смо дакле перципирали као „претње“. Конкретније реч је о разрешењу два кључна проблема: однос према културно – уметничком аматеризму и оспособљавање кровне или референтне

критеријуми и процедуре су такве да велики број аматерских друштава не може да их задовољи. Ипак, локалне установе које се баве или би могле да се баве аматерима евентуално би биле у могућности да се у овај програм Националне службе за запошљавање укључе.

¹⁸ На пример дизајнери попут Игора Тодоровић и модни креатори попут Верице Ракочевић су у свом раду користили мотиве из традиционалног веза те стога остваривали сарадњу са везиљама што је укључивало и досудукацију везиља како би радиле са различитим материјалима.

организације. Притом треба имати на уму да би на пример Савез аматера Србије као републичка референтна организација требало да буде оспособљен тако да буде перјаница аматера. За разматрање ових проблема потребно је и (донекле) рекапитулирати, да искористимо назив емисије на каналу Националне географије, „секунде до дебакла“ те у складу с тим истаћи и идеје за решавање поменутих проблема.

За процес транзиције у Србији може се рећи да је практично почео 2001. године, мада су наговештаји којим путем ће се кренути давани и раније (на пример у предизборној кампањи 2000. године). Транзиција је заправо значила прелазак ка пре свега друштвеном и економском моделу у коме је тржиште главни мотор развоја.¹⁹ Притом, у Србији је постојала широка мрежа установа и организација у сфери културе која је током деценија у многоме бирократизована и финансирана из буџета Републике. Имајући у виду да одржавање такве мреже представља велико оптерећење за буџет те да је деловање великог броја тих установа и организације пре свега у функцији локалног развоја културе, донета је одлука (чији је егзекутор било Министарство културе) да се финансирање установа и организација (с изузетком оних наведених у тачки 2 члана 2 „Закона о делатностима од општег интереса у области културе“) пребаци на ниво локалних самоуправа, односно на „режим“ суфинансирања. При доношењу и спровођењу ове одлуке међутим из вида су испуштене две важне чињенице.

Пре свега, реч је о томе да различите локалне самоуправе на различите начине перцепирају значај културе, што резултира тиме да се у оним општинама у којима локална самоуправа јесте препознала да је култура важна проблеми лакше решавају а

¹⁹ Донекле аналогно са авионима, могуће је постојање и рад више мотора. Култура би могла / требала да буде један од мотора.

култура колико толико подржава, док у оним општинама у којима то није био случај проблеми се гомилају и теже се одлучује на покретање ка њиховом решавању.²⁰ Односно, резултат је неуједначеност развоја културе на нивоу Републике и посебно продубљивање јаза између града и села, јер се ионако скромна средства чак и у општинама (и/или градовима) у којима је препознат значај културе средства најпре преусмеравају на урбане средине па пгта преостане иде за руралне. Све то такође резултира и немогућношћу преношења добрих пракси, односно евентуалног примењивања рецепата за решавање неких конкретних проблема. Илустративан је пример када смо разговарајући са представницима аматерских друштава из различитих крајева Србије указали на то да је на пример у Јагодини проблем простора решен добили одговоре од представника који нису из Јагодине „Па да, код њих је локална самоуправа препознала да треба да се крене у решавање проблема а ови наши разумеју да проблем постоји али ништа да ураде да он почне да се решава.“ С обзиром на ово, Република би требала да међу локалним самоуправама спроведе својеврсне кампање подизања свести о значају културе.

Друга чињеница је да попут односа према култури у различитим општинама у Србији, ни цивилно друштво није равномерно развијено. Цивилно друштво, пре свега невладине организације су у појединим крајевима Србије (не рачунајући Београд посебно у деловима западне Србије и Војводине) почели да се развијају током '90-их а као део активности појединих (тада опозиционих) политичких партија. Притом, принципи рада невладиних организација који подразумевају и пројектно

²⁰ На то да је овај „трансфер“ требало пажљивије извести указано је и на страни 6 *Националног извештаја о културној политици у Србији*, у чијој су изради учествовали и представници Министарства културе а који је припремљен 2002. године за Савет Европе. Извештај је доступан на Интернет страници http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/Reviews/Serbia_EN.asp

функционисање јесу донекле били познати и представницима аматерских друштава али степен у коме су ти принципи могли евентуално бити примењени зависили су од повезаности са актерима из невладиних организација и њиховим активностима. Недовољно познавање принципа пројектног функционисања и начина аплицирања и даље чине једну од препрека за многа аматерска друштва. У том смислу, према информацијама добијеним у Министарству културе, једна од активности коју Министарство припрема управо јесте јачање капацитета локалних организација да аплицирају за средства. Те акције би требало да укључе и охрабривање локалних организација да више инсистирају на свом укључивању у свим фазама припреме локалних манифестација као и у свим фазама припреме локалног културно – туристичког производа.

С друге стране, држава као суфинансијер треба да успостави критеријуме евалуације међу којима ће бити и критеријум квалитета како би уложени новац био ефикасан. Међутим, како указују и стручњаци, ефикасност се уопште не мери, нити вреднује, за разлику од ефикасности која се мери бројевима. Према мишљењу стручњака о томе да се ефикасност успостави као критеријум треба да воде рачуна истраживачи, као и чланови комисија који евалуирају пристигле предлоге на јавни конкурс; што су пак спорадични случајеви те тако пре изузеци него правило. Са друге стране, од овако концептуализоване културне политике која више вреднује спољашњост од унутрашњости не може се очекивати већа подршка аматеризму, а ни он сам не види где су његове шансе.

Преласком на „режим“ суфинансирања организације попут Савеза аматера Србије и Културно – просветне заједнице Србије су се нашле у релативно незавидној позицији. Наиме, иако је у случају Културно – просветне заједнице Србије Република још 1992. године експлицитно истакла да ће финансирати **програме**

ове организације²¹ те истакла спремност да финансијски подржи најзначајније манифестације у области културно-уметничког аматеризма и манифестације изворног народног стваралаштва (чији је највећи број организовао Савез аматера Србије)²² чињеница је да су готово до краја прве деценије 21. века ове организације добијале већу финансијску подршку. Та чињеница је пак вероватно утицала на извесну уљуљканост, мишљење да ће се таква и толика подршка и даље добијати. Иако је у склопу пребацивања установа и организација на финансирање од стране локалних самоуправа, односно пројектног суфинансирања најављено да ће Министарство културе спровести и реорганизацију Савеза аматера Србије²³ како би се ова организација прилагодила и пребацила на нови „режим“ функционисања, заправо нема доказа да је то заиста и учињено. Наиме, и аматери и Министарство културе се слажу у томе да се од стране Министарства културе дато „упозорење“ о промени режима али се слажу и у томе да неких конкретнијих корака као на пример базична обука о пројектном писању или како аплицирати за средства не само код Министарства културе него и код других потенцијалних финансијера није било. С друге стране, имајући у виду примедбу добијену од стране Министарства културе да неке организације једноставно нису успеле да прођу транзицију, корисно је парафразирати Гинзбергову мисао да се стари маестро не може лако научити новом звуку. Другим речима, Министарство би морало да у сарадњи са руководством Савеза аматера Србије размотри како да се Савез аматера Србије заиста реструктурира како би могло функционисати као референтна организација

²¹ Видети тачку 4 члана 2 Закона о делатностима од општег интереса у области културе, Службени гласник РС бр. 49/92

²² Тачка 16 члана 2 Закона о делатностима од општег интереса у области културе

²³ Видети страну 17 Националног извештаја о културној политици у Србији

аматера, те да у програме јачања капацитета организација неизоставно укључи и представнике Савеза аматера.

Оспособљавање кровне или референтне организације на републичком нивоу је међу аматерима такође перципирано као важан корак на путу развијања културно – уметничког аматеризма. У овом тренутку идеја је копирање „војвођанског рецепта“ на републички ниво. „Војвођански рецепт“ заправо подразумева реструктурирање Савеза аматера Србије у мрежу коју чине „централи“, локалне организације и аматерска друштва. Притом, локалне самоуправе не би морале да оснивају нове установе већ би требале да делегирају неку постојећу установу која ће се на њиховој територији бавити аматерима (као што је у делу о Савезу аматера Војводине поменуто у Војводини су то општински / градски савези аматера, преживеле културно – просветне заједнице, домови културе, па и библиотеке и одељења за друштвене делатности у локалним самоуправама). Министарство културе би, попут Покрајинског секретаријата за културу и јавно информисање који обезбеђује основна средства за рад Савеза аматера Војводине (прикљученог покрајинском Заводу за културу), обезбеђивало основна средства за рад Савеза аматера Србије. Имајући у виду искуства Словеније и Хрватске у којима су организације налик Савезу аматера или Културно – просветној заједници најпре укинута а затим обновљене, али и искуства Аустрије и Швајцарске²⁴, овакав сценарио јесте могућност коју би требало озбиљно размотрити. Мишљење да би поред локалних самоуправа и Република требала да сноси део трошкова рада у овом случају републичке кровне (или референтне) организације деле и стручњаци који се баве културом. У том смислу, Министарство културе и Савез аматера Србије треба да промисле и прецизно дефинишу обавезе државе односно Савеза аматера.

²⁴ Детаљније видети Додатак у овом раду.

Међутим, остваривањем овог сценарија ће се решити само део проблема а да би проблем у већој мери био решен неопходно је, а како указују и стручњаци из области менаџмента у култури, радити на подспешивању менаџерских способности. Конкретније, поред већ поменуте потребе да се ојачају капацитети Савеза аматера, треба имати на уму и да је нереално очекивати да евентуално двоје људи обавља све послове (на пример праћење конкурса, развијање пројеката посебно међународних, организација едукативних програма, организација манифестација, административна помоћ аматерским друштвима, итд) те би требало размотрити могућности евентуалног ангажовања додатног особља које би се бавило обезбеђивањем додатних средстава што укључује и развијање међународних пројеката и сарадње, и сл.

Релативно бруталан потез Министарства културе би пак могао / требао да буде подстицајан за то да сами аматери развијају креативнији однос према аматеризму. У том смислу, настојања аматера да пре свега буду фокусирани на то како да се унапређује квалитет рада самих друштава може да омогући платформу за развој унутрашње културе, оне која је истиче ефекте.

С тим у вези потребно је да Савез аматера Србије у сарадњи са аматерским друштвима ради и на формирању одређеног производа са којим аматери могу изаћи на тржиште и то не само културно већ и и туристичко, образовно, истраживачко и сл. Притом треба имати на уму да „производ“ није синоним за комерцијализацију, што је један од страхова аматера. Квалитет рада кроз који се повезују / преламају образовање, културна партиципација, развијање културних навика и културних потреба, брига о младима али и о онима који су у тзв. „трећем добу“ јесте својеврстан производ који би аматере могао да постави као стварну снагу културе у Србији. Креирање таквог „производа“ подразумева и промишљања о томе како осмислити атрактивне програме за које ће се наплаћивати улазница и радити маркетинг и

ПР (укључујући и образовни ПР кроз односе са медијима) како у публици не би била само родбина и пријатељи, већ сви заинтересовани грађани који желе да упознају локално културно-уметничко стваралаштво. То зато подразумева да се активно истражује локална културна и уметничка баштина и презентује у изворном облику, а такође користи и као инспирација за стварање производа и услуга културне индустрије и креативне економије који се могу продати на тржишту.

Најзад, међу највећим претњама јесте што култура ван културних кругова углавном није у довољној мери препозната као развојна шанса за друштво у Србији. Као што то одељак посвећен законској регулативи која се тиче (или се може тицати) културно – уметничког аматеризма показује, Министарство омладине и спорта донкеле препознаје значај културе и у том смислу преко канцеларија за младе подржава рецимо и локалне културне пројекте. Потпуно непрепознавање културе као развојне димензије друштва среће се у сфери просвете. Притом, додатни проблем чини и то што је у Србији од почетка 2000-их напуштен концепт који се у Србији развијао још од настанка модерне српске државе у 19. веку и који је свој значај потврдио у више наврата током последњих 200 година - школа као културна установа.

У отклањању ове претње, а с обзиром на тренутно стање, Министарство културе, савези аматера и аматерска друштва би требала да се удруже око пројекта подизања свести о значају културе и културно – уметничког аматеризма за друштво у целини.

Како културно-уметнички аматеризам функционише у другим, нама блиским, државама

Хрватска

У Хрватској, аматеризам се схвата као посебан облик културно-уметничког стваралаштва чија сврха није профитна делатност. *Национална стратегија културног развитка* културно-уметнички аматеризам препознаје као онај сегмент стваралаштва који позива на активно учествовање становништва у културном животу заједнице. На основу *Стратешког плана за развој културе 2011 – 2013* држава Хрватска ће предузимати мере усмерене ка поспешивању учествовања у културном животу што укључује и напоре да се побољша инфраструктура.

Значај културно-уметничког аматеризма у Хрватској почива пре свега на његовој улози у изградњи националног културног идентитета. Ипак, подршка раду аматерских удружења пребачена је на ниво локалних заједница. Међутим, увиђајући да су активности аматера у многим локалним заједницама готово једини облик културног живота те да су многе локалне заједнице сиромашне, држава Хрватска је на себе преузела да преко Министарства културе суфинансира програме и пројекте аматерских удружења. Министарство културе Републике Хрватске је оформило Стручно повереништво за културно-уметнички аматеризам. Главни задатак тог Повереништва је да на основу успостављених и јавности предочених критеријума оцењује пројекте пријављене на годишњем конкурс. Министарство културе учествује у финансирању фестивала, манифестација, смотри, програма фолклорних група и ансамбала, певачких група, дувачких, тамбурашких и хармоникашких оркестара, плесних

ансамбала, те издавачке делатности, програма обуке у области традиционалних знања и умећа, семинаре/радионице и других сродних програма за развој културно-уметничког аматеризма. На конкурсима предност имају квалитетно и стручно утемељени садржаји од националне важности, те пројекти и програми удружења чије је деловање основа културног живота и културних активности локалне заједнице, као и програми „везани уз различите облике реконструкције аутохтоне материјалне и нематеријалне завичајне баштине, особито у срединама гдје је она угрожена.“ Задатак Повереништва је и да евалуира извештаје по реализацији програма и пројеката те на тај начин утврди и документује домете финансираних активности.

На основу записника са седница Повереништва могуће је утврдити да број програма и пројеката који су били пријављени на годишњи конкурс Министарства културе расте: за доделу средстава у 2007. години било је пријављено 443 програма и пројеката, а за доделу средстава у 2010. години било је пријављено 475 програма и пројеката из области културно-уметничког аматеризма. На конференцији за штампу одржаној маја 2007. године тадашњи помоћник министра културе, г. Шестан, истакао је да је Министарство културе у периоду од 2004. до маја 2007. године суфинансирало 716 програма из области културно-уметничког аматеризма уложивши око 15 милиона куна, односно нешто мање од два милиона евра.

Аматери своје активности спроводе кроз удружења културно-уметничког аматеризма. Функција удружења је креативно коришћење слободног времена бављењем одређеним културним делатностима (фолклор, хорско певање, драмске и друге секције) уз помоћ стручних водитеља. Број удружења, секција и чланова варира у односу на извор. Према подацима Завода за статистику

Републике Хрватске у сезони 2003/2004²⁵ било је активно 796 удружења са 2.041 секције и 45.986 активних чланова. У извештају Хрватског сабора културе за 2010. годину пак стоји да је у ову кровну организацију учлањено 820 удружења у 1.648 секција с око 80 хиљада чланова. Међутим, на страници „О нама“ на сајту Хрватског сабора културе стоји да је у ову организацију учлањено 869 удружења с око 80 хиљада чланова.

У Хрватској је почетком 1990-их напуштен систем институционалног организовања аматера (Савези КУД-ова, Заједнице КУД-ова, и сл.), а расформирана је и државна кровна организација Културно-просвјетни сабор. Ипак, 1991. године формиран је Хрватски сабор културе. Како је истакнуто на сајту ХрСК, те у извештају те организације за 2010. годину, да би се културно-уметнички аматеризам у Хрватској даље развијао делатност Хрватског сабора културе усмерена је на остваривање следећих задатака: **организацију курсева и семинара за стручно усавршавање и оспособљавање** стручних водитеља аматерских културно-уметничких удружења. У 2010. години било је организовано девет семинара; **потипање стваралаштва за хорове и оркестре; развијање издавачке делатности; пружање стручне и организацијске помоћи** при оживљавању рада неактивних жупанијских заједница и удружења те оснивању нових у жупанијама где их нема; **рад на даљој изградњи целовитог система** хрватског културно-уметничког аматеризма на целој територији Републике Хрватске; **приређивање манифестација државног значења** на нивоу државе, на којима се представљају и вреднују најбоља остварења аматерског културно-уметничког стваралаштва; **организовање гостовања најбољих** ансамбала и секција у Републици Хрватској; **међународну културну сарадњу** што укључује избор најбољих

²⁵ ВИДЕТИ: <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23567>

аматерских ансамбала за учествовање на међународним фестивалима али и сарадњу са сличним европским културним удружењима – ХрСК је члан АМАТЕО (Европска мрежа за активну партиципацију у културним активностима), АИТА/ИАТА, а сарадњу остварује и са националним организацијама за културу Републике Чешке, Мађарске, Словачке, Словеније, итд. У циљу унапређења свог рада Хрватски сабор културе је 2010. године отворио профил на друштвеној мрежи Facebook. Почетком 2012. године ХрСК је имао 1654 пријатеља, а ажурирање профила бесплатно врши један од сарадника ХСК.

У 2010. години Хрватски сабор културе је припремио предлог Закона о оснивању јавне установе Хрватски сабор културе. Мишљење је да би таквим реструктурирањем у првој стратешкој фази ХСК постао референтни центар за све аматере у Хрватској, а не само за чланове, док би се на дуже стазе осигурала стабилност системског развоја културно-уметничког аматеризма у Хрватској. Такође, мишљење је да би преустројавање ХСК у јавну установу јасно исказало да је културно-уметнички аматеризам од посебног значаја за Републику Хрватску. У извештају за 2010. годину истакнуто је да у жупанијама у којима нису формиране жупанијске заједнице постоји интересовање за њихово формирање, али и недостатак интересовања челника жупанија за културно-уметнички аматеризам.

Када је реч о раду самих удружења која окупљају аматере, а према информацијама добијеним из Хрватског сабора културе, постоје извесне разлике између градских и „сеоских“ аматерских удружења, а по питању простора који се користе за пробе. У граду су то чешће изнајмљени простори или добијени од града на коришћење, док „сеоска“ друштва већином вежбају у домовима културе или у сопственом простору. Што се тиче црквених хорова на пример, они користе просторе у власништву надлежне цркве. У мањим градовима има и мање скупина па постоји варијанта

сопственог простора. С обзиром на то да већина удружења добија финансијску помоћ од локалне заједнице, део ових средстава се користи за потребе простора. Уколико удружење није власник простора и плаћа његово изнајмљивање није ретко да се висина ренте, а с обзиром на сврху, одређује под повољнијим условима. Такође, постоје и неки примери где удружења с градом или општинском имају договор доживотног одржавања простора у замену за могућност коришћења. У области ликовних уметности, аматери најчешће раде у својим приватним просторима попут кућа или станова. Међутим, сарадња са галеријама и музејима је веома лоша што се одражава на организацију изложби. Ипак, ликовни уметници – аматери са професионалцима сарађују посебно у вези са жирирањем радова.

Рад са аматерима најчешће је поверен искуснијим аматерима. Професионалци се понегде и понекад ангажују преко уговора а, иако веома ретко, дешава се и да се професионалци волонтерски ангажују и раде са аматерима. Сама удружења, уколико уопште имају запослене, преко уговора запошљавају особе које се баве рачуноводством и администрацијом. Иако до сада нису спровеођена систематска истраживања, према знањима којима располажу стручњаци ХрСК, сумирано се може рећи да су највише ангажовани волонтери, затим запослени по уговору, а најређи су стално запослени.

Словенија

Говорећи на округлом столу посвећеном подршци активном учествовању у култури широм Европе на Међународном конгресу *Активно учешће у култури у Европи* одржаној од 8. до 11. јуна 2011. године у Белгији гђа. Чопич је истакла да у Словенији реч „аматер“ има негативне конотације те да се стога прибегло термину „социо-културна активност“.²⁶ У извештајима словеначког Министарства културе, те Јавног фонда за културне делатности термин у употреби је „Љубитељска културна дејавност“, што би у слободном преводу била активност љубитеља културе.

Културно-уметнички аматеризам, односно „Љубитељска дејавност“, у Словенији данас се види као упражњавање разноврсних културних активности у слободно време. Та активност успоставља континуиране облике комуницирања, те различите начине организовања, норматива и формалне структуре. Љубитељска дејавност је хетерогена, она обухвата и народно стваралаштво и савремену уметничку продукцију. Према једном од аутора словеначког компендијума културне политике, г. Стопару, „уметнички аматеризам омогућава приступ култури који није детерминисан социјалним статусом појединаца или специфичним околностима појединаца као што су инвалидитет или регионални фактори.“ (Compendium of Cultural Policies: Countru profile: Slovenia, стр. 72)

Према документу *Анализа стања у области културе с предлозима циљева за национални програм за културу 2012 – 2015*²⁷,

²⁶ видети: Proceeding Lecture 2: How is active cultural participation supported ca Congress "active cultural participation in Europe" (8th-10th June 2011) <http://www.amateurkunsten.be/activiteiten/detail/75>

²⁷ Analiza stanja na području kulture s predlogi ciljev za nacionalni program za kulturo 2012 – 2015, Ministarstvo kulture Republike Slovenije, mart 2010.

израђеном марта 2010. године, функције „љубитељске културе“ су: **подстицање културне креативности** – ванинституционални и непрофесионални статус удружења пружа простор за експериментисање у различитим уметничким формама које би у институцијама ишло знатно теже; **културно васпитање и образовање** – с обзиром на ову функцију ЈСКД организује семинаре, конференције, саветовања, трибине и друге едукативне програме; **укључивање депривилегованих група** – културно – уметнички аматеризам омогућава афирмацију стваралаштва како особа са инвалидитетом тако и припадника мањинских група; **доступност културних вредности; квалитетно провођење слободног времена; међуресорно повезивање.**

Став државе Словеније, а како је истакнуто у *Националном програму за културу*, је да је аматеризам важан за очување националног идентитета, те да је начин за стимулацију становништва да испољава и задовољава своје културне потребе. Општи интерес Републике Словеније у овој области укључује све активности удружења, група и других организација у култури, обезбеђивање инфраструктурних услова за културне активности, компјутеризација, образовање, међународне активности, истраживања и програме подршке. У том смислу, словеначка културна политика се води тако да у областима у којима аматери делују између осталог брине и за: подршку пројектима аматерских удружења; унапређење услова за активности омладинских центара и удружења; промоцију едукације извођача (семинари на регионалном, међу-регионалном и републичком нивоу); припрему публикација од значаја за аматерске активности; унапређење „пирамиде“ догађаја која ће омогућити редовно презентовање, поређење и евалуацију достигнућа; суфинансирање неопходних инвестиција у просторе и опрему; координација регионалних центара аматерске културе; итд.

По осамостаљивању Републике Словеније, брига о културно-уметничком аматеризму је била пренета на ниво локалних заједница. Међутим, пошто је то претило да сасвим уруши мрежу аматерских удружења и њихових савеза на територији Словеније, што би за последицу имало и пад у погледу начина за очување и неговање националног идентитета као и начина на које становништво Словеније може да задовољава, било активно било пасивно, своје културне потребе, Република Словенија је реаговала и повратила кровну организацију. То је најпре био Фонд за културне делатности²⁸, данас Јавни фонд за културне делатности²⁹ (ЈСКД). Та кровна организација корене вуче из некадашње Савеза културн-просветних организација Словеније (ЗКПОС)³⁰ чији су задаци били: подстицање интересовања за културу, остваривање начела „целовитости културе“, заузимање за квалитетно културно васпитање, извођење дела у оквиру „културне акције“, помоћ у удруживању струковних делатника у организације, те учествовање Словенаца у културном животу Југославије. ЈСКД има слична задужења с тим што су задаци ове организације прилагођени савременим условима рада: суфинансирање пројеката удружења и група које раде у култури; суфинансирање инвестиционих пројеката и куповине опреме; организовање аматерских културних догађаја и едукације. Седиште Фонда је у Љубљани а широм Словеније функционише 59 канцеларија чији је задатак да стимулишу развој културно-уметничког аматеризма. Фонд организује семинаре, курсеве и радионице које воде професионални педагози и реномирани уметници али и манифестације и друге приредбе на којима се презентује рад организација. ЈСКД је члан међународних мрежа као што су ENVAA (European Network for Voluntary / Amateur

²⁸ Склад за културне дејавности

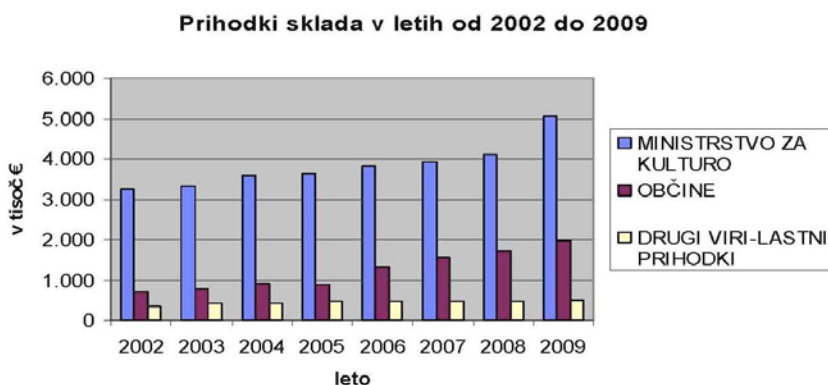
²⁹ Јавни склад за културне дејавности

³⁰ Звеза културно просветних организација Словеније

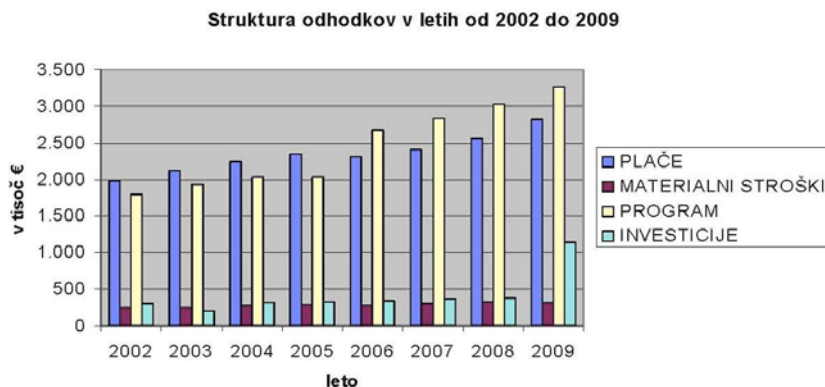
Arts), АМАТЕО (Европска мрежа за учешће у културним делатностима), EuCuCo (European Cultural Cooperation).

ЈСКД се финансира из јавних фондова (буџета Републике и буџета општина), а остварује и самосталне приходе, спонзорста и донације. Структуре прихода и расхода Јавног склада за културне дејавности представљена је графиконима 1 и 2.

Графикон 1: Структура прихода ЈСКД

Графикон 2: Структура расхода ЈСКД

Извор: Јавни склад РС за културне дејавности

Број удружења која окупљају аматере и њихово чланство у периоду 2001 – 2009. бележи раст. Тако је 2002. године било регистровано 2.473 удружења, са 3.605 продукционе јединице и 86.580 чланова. Те бројке су 2009. године повећане: регистровано је 3.145 удружења, с 4.849 продукционе јединице те 101.109 чланова.³¹

Табела 3: Број удружења и чланова 2001 - 2009

Година	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Регистрована културна друштва	2.408	2.473	2.576	2.643	2.729	2.835	2.891	3.063	3.145
Продукционе јединице	3.268	3.605	3.812	3.983	4.114	4.363	4.500	4.744	4.849
Број чланова	73.781	86.580	89.880	90.386	93.862	96.940	98.221	98.957	101.109

Извор: Јавни склад РС за културне дејавности

³¹ Analiza stanja na području kulture s predlogi ciljev za nacionalni program za kulturo 2012 – 2015, Ministarstvo kulture Republike Slovenije, mart 2010. str 238

Када је реч начинима организовања, у области вокалне и инструменталне музике, фолклора и плеса, као облик организовања преовлађују друштва чија се динамика рада одвија с обзиром на сезону која се пак поклапа са школском годином. У области позоришта, плеса, филма и видеа преовлађују удружења чија је динамика рада условљена пројектним активностима. У области ликовних уметности и књижевности углавном делују самостални ствараоци који се учлањују у друштва, групе и клубове, а у циљу успешнијег представљања свог рада. С обзиром на област деловања, удружења и групе се повезују у специјализоване савезе кроз које се остварују групни пројекти. Детаљнији приказ друштава према врсти делатности је дат у Табели 4.

Табела 4: Културна друштва према врсти делатности 2001–2009

Година	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Број продукционих јединица	3.26 8	3.60 5	3.81 2	3.98 3	4.11 4	4.36 3	4.50 0	4.74 4	4.849
Музичка делатност, инструментална и вокална	1.32 8	1.45 8	1.55 0	1.66 4	1.67 1	1.74 4	1.79 2	1.86 4	1.913
Позоришна и луткарска	380	432	469	493	500	533	554	587	603
Фолклорна	266	303	359	360	421	447	478	497	502
Наслеђе	28	34	85	98	122	154	166	170	168
Филмска	25	33	39	38	40	49	62	64	65
Плесна	135	159	174	177	166	193	198	224	219
Ликовна	160	191	213	227	235	266	290	316	336
Књижевна	91	117	136	148	151	159	160	171	174
Разно	855	878	787	778	808	818	800	851	869
Број чланова	73.7 81	86.5 80	89.8 80	90.3 86	93.8 62	96.9 40	98.2 21	98.9 57	101.1 09

Извор: Јавни склад РС за културне дејавности

У документу *Анализа стања у области културе с предлозима циљева за национални програм за културу 2012 – 2015* представљено је стање у погледу простора и техничке опреме. Удружења за пробе и наступе углавном користе мрежу домова културе. На територији Републике Словеније регистровано је 874 домова културе. Ти простори су претежно у друштвеном власништву, док је мањи број у власништву удружења. Потребе с обзиром на простор за вежбу варирају у зависности од врсте делатности. Тако удружења која се баве музиком, попут хорова, истичу потребу за квалитетнијом акустичношћу простора док рецимо фолклорна удружења истичу потребу за нешто већим просторима. Такође, неким домовима културе је било потребно реновирање. Када је реч о просторима за наступе као потреба се истиче техничка опремљеност простора. ЈСКД годишње расписује конкурсе за пројекте у области инфраструктуре тако да је протеклих година стање у области простора и техничке опреме доста поправљено. Средства за суфинансирање ових пројеката углавном се обезбеђују из Фонда „Толар за културу“. Из овог фонда је у периоду од 2004. до 2008. године издвојено 1.680.617 евра за суфинансирање инфраструктурних пројеката.

Када је реч о људским ресурсима, а према информацијама добијеним из ЈСКД, са аматерима најчешће раде искуснији аматери, а нешто ређе професионалци. Притом, професионалци који раде са аматерима свој ангажман наплаћују по нижим тарифама у односу на то колико наплаћују у професионалним програмима и пројектима.

У удружењима око 90% чланства је ангажовано волонтерски док је око 10% углавном ангажовано на уговор. Ангажовани преко уговора су најчешће уметнички руководиоци. У савезима аматера најчешће се, преко уговора, запошљавају лица задужена за администрацију и организациону подршку удружењима.

ЈСКД организује семинаре и друге едукативне програме који за циљ имају усавршавање кадрова који раде на програмским активностима удружења која окупљају аматере. Котизација за семинаре се наплаћује, али је она примерена просечним приходима.

Рад удружења и организација које окупљају аматере финансира се пре свега преко јединица локалне самоуправе. Та средства чине око 90% годишњег буџета удружења. Преосталих 10% углавном су из јавних фондова. Притом не постоји ограничење намене средстава из јавних фондова – та средства се могу користити и за административне трошкове и за организациону и/или уметничку подршку раду удружења. Средства из јавних фондова се дистрибуирају преко ЈСКД. Та организација расписује годишње конкурсе за суфинансирање програма и пројеката усмерених ка програмским активностима, те као што је већ речено за суфинансирање инвестиционих пројеката. Алокација програмских средстава ЈСКД врши се у складу са Законом о ЈСКД и то за: припрему и изведбу приредаба друштава а с обзиром на дугорочан значај тих приредаба; пројеката који доприносе иновативним приступима, учествовање на домаћим и међународним манифестацијама, итд. Суфинансирање иде од 30% за регионалне програме до 100% за државне приредбе.

Према извештају о финансирању културе у Словенији у периоду 1991-2001, за тзв. „љубитељске активности“ до 1996. године се издвајало у просеку око 0,5% буџета намењеног за културу. Од 1996. године Министарство је почело да поклања нешто више пажње том сегменту културе па је проценат буџета за културно-уметнички аматеризам повећан на око 2,8%³² Према

³² конкретније, 1991. године за љубитељске дејавности је из буџета за културу било намењено 0,5%, 1996. године издвојено је 2,98% а 2001. године 2,66%

финансијском извештају Министарства културе за 2010. годину³³ за културно-уметнички аматеризам издвојено је 5.204.123 евра од којих је 4.411.732 евра ишло за програме и пројекте преко Јавног фонда за културне активности док је 792.400 евра било намењено за инвестиције у вези са спровођењем активности аматера.

Према намени, а као што је већ речено, средства се дистрибуирају за пројекте програме, инвестиције и опрему. У Табели 5 представљено је суфинансирање друштава према овим позицијама у периоду од 2002. до 2009. године.

Табела 5: суфинансирање друштава 2002–2009

Назив	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Пројекти и позиви у еврима	325.488	375.563	388.082	396.427	413.120	422.890	433.463	444.300
Инвестиције и опрема	225.338	146.052	256.472	264.642	264.642	273.640	280.481	855.400
Програмски позиви у еврима					388.082	430.852	437.247	593.358
Укупни трансфер у еврима	550.826	521.615	644.554	661.069	1.065.844	1.127.382	1.151.191	1.893.058

Извор: Јавни склад РС за културне дејавности

³³ ВИДЕТИ:

http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Podatki/Letna_porocila/Knjiga_2010.pdf

Аустрија

Када се уопштено говори о културно-уметничком аматеризму у Аустрији користи се термин „volkskultur“, односно народна или популарна култура. Важност народне културе се огледа у томе што она у себи носи и кроз генерације преноси широк спектар културног наслеђа, те је од значаја и за само наслеђе и за културни идентитет. Додатно, а како стоји на сајту аустријског Министарства за образовање и културу³⁴, „народна култура“ омогућава развој нових форми креативности и прогресивних дебата те у промовисању вредности као што су толеранција, отвореност дијалог и разумевање међу генерацијама и људима различитог порекла. Најзад, истиче се и важност народне културе за културни туризам те остваривање билатералних и мултилатералних веза националних удружења и група.

Културно-уметничким аматеризмом у Аустрији се баве: на федералном нивоу Министарство за образовање и културу; на нивоу неких покрајина тела која су најчешће при покрајинским органима власти; те кровне организације формиране с обзиром на конкретне области уметничког изражавања. Улога федералног Министарства огледа се пре свега у финансијском доприносу. На нивоу покрајина тела која се баве народним стваралаштвом поред учествовања у расподели средстава аматеризам помажу и у погледу инфраструктуре. Тако на пример у Горњој Аустрији, Институт за уметност и народну културу (Institut für Kunst und Volkskultur) је успоставио *Кућу народне културе* (Haus der Volkskultur) под чијим кровом ради 24 аматерских удружења у Линцу. У оквиру те Куће удружења имају могућност да раде и са својим радом упознају друга удружења. Такође, на територији Горње Аустрије ради

³⁴ ВИДЕТИ: <http://www.bmukk.gv.at/kultur/foerderungen/volkskultur/index.xml>

Академија за народну културу (Akademie der Volkskultur). Реч је о образовном центру у коме аматери могу стећи додатно образовање посебно у вези са новим приступима у народном стваралаштву.³⁵

Културно-уметнички аматеризам у Аустрији је област која спаја образовање и културу. Различите форме културно-уметничког стваралаштва део су ван-наставних активности које се одвијају кроз школске секције. Деца и омладина се на тај начин анимирају да развијају своја интересовања и укључују се у рад удружења и организација које се баве различитим формама уметности и културе. Такође, мрежа музичких школа широм Аустрије омогућава музичко образовање деце и омладине, али и одраслих. Према ауторима аустријског компендијума културне политике, у области образовања одраслих, широм Аустрије ради 293 образовна центра за одрасле. Школе и образовни центри за одрасле су простори где се одвијају курсеви, семинари и други едукативни програми али и пробе и наступи група и ансамбала.

Практичан рад са удружењима која окупљају аматере поверен је кровним организацијама. Конкретније, реч је о: Österreichischer Blasmusikverband³⁶ (кровна организација за област дувачких музичких ансамбала), Österreichischer Trachten- und Heimatverbände³⁷ (за област традиционалног плеса, костима и дијалеката), Chorverband Österreich³⁸ (за хорове) и Österreichische Bundesverband für außerberufliches Theater³⁹ (кровна организација за непрофесионална позоришта). Поред ових организација активни су и Österreichischer Arbeitersängerbund (ÖASB, радничка певачка друштва), као и Österreichische Volksliedwerk који у оквиру

³⁵ видети: http://www.land-oberoesterreich.gv.at/cps/rde/xchg/SID-AD9FF830-D5F409E9/oeo/hs.xml/571_DEU_HTML.htm

³⁶ www.blasmusik.at

³⁷ <http://www.trachten.or.at>

³⁸ <http://www.chorverband.at>

³⁹ <http://www.oebvtheater.at>

Централне архиве аустријске народне библиотеке архивира и на Интернет поставља народне песме.

Задаци тих организација су да координишу и повезују рад удружења по конкретним областима; да организујући разноврсне едукативне програме те развијајући издавачку делатност базирану на истраживањима доприносе стручном усавршавању руководиоца секција, амбициознијих аматера и наставника који држе ваннаставне активности у школама; као и да помажу у организацији манифестација у Аустрији и наступа ван земље. Те организације окупљају преко 9.000 удружења са више од 300.000 чланова (видети табеле 6 и 7).

Табела 6: Број удружења према врсти уметности 2006 и 2008 (Извор: Statistik Austria⁴⁰)

Pokrajine	ÖBV		Österreichischer Trachten- und Heimatverbände		Chorverband Österreich		Österreichische Bundesverband für außerberufliches Theater	
	2005	2008	2005	2008	2005	2008	2005	2008
Burgenland	85	86	29	30	131	124	80	82
Kärnten	134	130	53	52	384	357	189	252
Niederösterreich	470	475	1030	1508	778	278	190	215
Oberösterreich	481	482	160	116	409	788	368	358
Salzburg	151	151	337	337	269	340	213	204
Steiermark	395	394	81	78	354	274	167	167
Tirol	301	301	102	102	101	404	255	252
Vorarlberg	116	116	51	53	297	103	98	112
Wien	19	19	7	7	31	70	123	113
Austrija ukupno	2152	2154	1892	2283	2754	2738	1683	1755

40 ВИДЕТИ: Kulturstatistik 2006.pdf и Kulturstatistik 2008/2009.pdf доступни на http://www.statistik.at/web_en/statistics/education_culture/index.html

Табела 7: Чланство у удружењима и генерацијска структура 2006 и 2008

	ÖBV		Österreichischer Trachten- und Heimatverbände		Chorverband Österreich	
	2005	2008	2005	2008	2005	2008
Odrasli	46011	46772	115143	85431	44359	45545
Deca i omladina	54561	56053	18475	22347	11667	13201
Ukupno	100572	102825	133618	107778	56026	58746

Извор: Statistik Austria

У деловању аматера круцијално је волонтерско ангажовање. Према проценама федералног Министарства за образовање и културу у Аустрији је ангажовано око 700.000 волонтера. Ипак, градови, покрајине и федерално Министарство за образовање и културу обезбеђују финансијску подршку. У овој подршци из јавних фондова доминирају средства из буџета покрајина и градова. Разлог томе је што се аматеризам пре свега везује за локалне заједнице.

Када је реч о аустријском Министарству за образовање и културу, оно основ за суфинансирање аматерског стваралаштва пре свега налази у Закону о образовању одраслих и вечерњим школама из 1973. године. Министарство је суфинансирало и ангажовање наставника али је 2010. године извршено реструктурирање расподеле средстава тако да је ангажовање персонала пребачено на покрајински и ниво локалних самоуправа док се Министарство фокусирао на суфинансирање крвних организација и националних удружења која представљају Аустрију у иностранству и на међународним манифестацијама у самој

земљи. Табела 8 показује средства које је за народну културу издвојило федерално Министарство:

Табела 8: Структура средстава које је Министарство за образовање и културу у 2006. и 2010. години издвојило за народну културу. У милионима евра, у %

Врста трошкова	2006	2010
Кровне организације	0,253	0,302
Пројекти	0,195	0,144
Ангажовање наставника	0,045	/
Укупно:	0,493	0,446

Извор: Statistik Austria

Као што је напоменуто, највећи део средстава из јавних фондова остварује се из буџета покрајина и градова. У случају на пример Österreichischer Blasmusikverband средства која је ова организација остварила из јавних фондова у 2008. години износила су 12.433,1 евра. Процентуално, 99,37% остварених средстава дошло је од покрајина и градова док је 0,63% приходовано из федералних извора⁴¹.

⁴¹ ВИДЕТИ: Kulturstatistik 2008-2009

Швајцарска

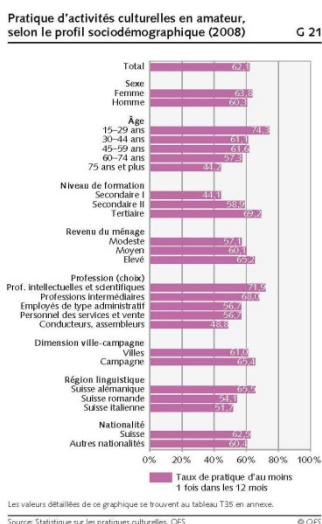
Швајцарска снажно препознаје значаја које нематеријално културно наслеђе има за друштвену кохезију, за сагледавање слике о самој држави било од стране њених грађана било од стране грађана других земаља. Федерална канцеларија за културу је 2012. године покренула пројекат неговања живих традиција. У реализацији тог пројекта, као и у очувању и промовисању нематеријалног културног наслеђа од највеће важности је делатност аматера. Према извештају Федералне канцеларије за статистику⁴² аматеризам се сагледава као најчешће редовне активности људи (између осталог, у оквиру едукативних курсева), а у вези са истраживањима која се односе на уметничке или личне стилове. На основу истраживања спроведеног 2008. године 62,1% становништва Швајцарске је аматерски активно у области културе и уметности. Готово најзначајнију улогу у инспирисању за узимање учешћа у културним активностима има породица. Учешће деце расте с образовањем родитеља – шест од десеторо деце чији су родитељи завршили средњу школу посећује изложбе, музеје или се на друге начине активира у области културе, односно осам од десеторо деце чији су родитељи више образовани. То се рефлектује и на дубоку укореееност и распрострањеност аматерске активности у области културе и уметности.

На основу Извештаја стиче се слика о демографском профилу аматера у Швајцарској (графикон 1). Када је реч о старосној структури, 74,3% аматера је старости између 15 и 29 година, следе аматери старости између 45 и 59 година а најмање је аматера старијих од 75 година. Према степену образовања,

⁴² видети: Les pratiques culturelles en Suisse Analyse approfondie - enquête 2008
<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/fr/index/themen/16/22/publ.html?publicationID=4324>

најбројнији су аматери који су вишег образовања (69,2% аматера), затим следе аматери са завршеном гимназијом док је најмање аматера са нижом средњом школом (44,1).

Графикон 3: Социодемографски профил аматера у Швајцарској

Извор: Федерална канцеларија за статистику (OFS)

Статистика показује да се људи најчешће баве фотографијом, дизајном, сликарством, вајарством или графиком, музиком (било као свирачи било као певачи) – четири од пет аматера се бави неком од ових врста уметности. Затим следи књижевност (песме, новеле, дневници) којом се бави 15% становништва, док се 10% становништва бави занатима (керамика, грнчарство, итд), плесом, филмом или видеом (не рачунајући породичне снимке) те аматерским позориштем. Када је реч о фреквенцији активности, најмарљивији су певачи, играчи и музичари док је највећи број повремено активних у области филма и видеоа.

Рад аматера спроводи се кроз удружења. У Швајцарској је, према ауторима Компендијума културне политике, активно око 5.338 удружења: 2 000 удружења која се баве музиком, 1 850 хорова, 200 оркестара, 8 оперских удружења, 900 аматерских позоришта и 380 музичких школа широм земље. За рад удружења од великог значаја су кровне организације. Највећа организација је *Schweizerischen Trachtenvereinigung* (Швајцарска национална асоцијација за костим).⁴³ Представљањем рада ове организације стиче се и слика о томе како изгледа рад са аматерима у Швајцарској.

Швајцарска национална асоцијација за костим (СТВ) окупуља 18.748 чланова у 700 група у 26 швајцарских кантона. Мисија ове асоцијације је чување, одржавање и обнављање различитих швајцарских костима, народних песама, игара, музике, позоришта и дијалеката. У оквиру СТВ ради пет комисија. **Комисија за народне игре** је задужена за обуку руководиоца секција; за поштовање процедура у вези са ауторским правима за кореографије; за припрему, праћење и прилагођавање вишегодишњих програма и финансијских планова; за спровођење истраживања у области народних игара; за прилагођавање и унапређивање кореографија; за припрему и објављивање описа плесова уз компакт дискове са пратећом музиком; за организацију годишњих саветодавних скупова кантоналних удружења. **Комисија за народне песме** је задужена за обуку хорова, изналажење начина за представљање народних песама и за организовање годишњих скупова певачких секција. **Комисија за костим и опрему** је задужена за координисање и унапређивање рада особа и удружења која праве швајцарске националне костиме; за организовање годишњих изложби на којима се пружа и помоћ око одржавања костима; за развој принципа на којима се приступа изради националних костима; за пружање свих врста савета у вези

⁴³ <http://www.trachtenvereinigung.ch>

са костимима и опремом. **Комисија за рад са децом и омладином** за задатак има да заступа интересе млађих секција; да организује обуку руководиоца млађих секција; да технички и административно помаже организаторима манифестација а у погледу интеграције млађих секција; да организује послебне деце и омладинске манифестације; те да помаже у остваривању и неговању контаката између млађих секција с једне стране и организатора манифестација с друге. **Уредничка комисија** брине о уређивачкој политици и издавачкој делатности СТВ.

СТВ се финансира од чланарина, котизација за едукативне програме, продаје издања, донација, спонзорстава. Такође, средства се остварују и из јавних фондова (федералних и кантоналних).

У раду са аматерима најзначајније је волонтерско ангажовање. Међутим, када је реч о јавним фондовима, Федерална канцеларија за културу а на основу Закона о охрабривању културе⁴⁴ усвојеном 2009. године надлежна је за дистрибуцију (федералних) средстава намењених култури (и образовању). Сходно томе а на основу Директиве Федералног департмана за унутрашње послове о културном образовању одраслих а на име годишње финансијске помоћи за статутарне активности организација Федерална канцеларија за културу је 2010. године доделила 1.500.000 франака (око 1.213.011 евра). За аматере је од још већег значаја подршка коју Федерација преко Федералне канцеларије за културу пружа организацијама које окупљају аматере и њихова удружења. Законска основа налази се у Директиви за алокацију средстава намењених охрабривању културних организација⁴⁵ из 1998. године, што укључује и професионалне и аматерске организације. У 2010. години

⁴⁴ Loi sur l'encouragement de la culture (LEC)

⁴⁵ Directives du 16 novembre 1998 concernant du crédit d'encouragement des organisations culturelles

Канцеларија је расподелила 3.066.940 франака (око 2.547.616 евра) међу 36 организација.

Финансирање аматерских активности пре свега је на општинама. Извештај Федералне канцеларије за статистику показује да конфедерација издваја највише за масовне медије, кантони за музеје и библиотеке, а општине за позориште и коцерте док су на другом месту издаци за суфинансирање других културних активности које укључују рад удружења која окупљају аматере. Структура издатака из јавних фондова а према типу културних активности дата је у Табели 9⁴⁶.

Табела 9: Структура издатака из јавних фондова према типу културних активности

	Конфедерација		Кантони		Општине		Укупно	
	У милионима франака	%	У милионима франака	%	У милионима франака	%	У милионима франака	%
Позоришта, концерти	0,0	0,0%	271,3	30,8%	307,8	30,0%	579,1	25,8%
Библиотеке	21,6	6,5%	72,0	8,2%	168,8	16,5%	262,4	11,7%
Заштита споменика и културног наслеђа	43,0	12,8%	159,1	18,1%	31,5	3,1%	233,6	10,4%
Музеји	30,1	9,0%	171,2	19,4%	183,1	17,9%	384,4	17,2%
Мас-медији	185,5	55,5%	11,8	1,3%	33,4	3,3%	230,7	10,3%
Други културни задаци	54,2	16,2%	196,0	22,2%	300,3	29,3%	550,5	24,6%
Укупно	334,4	100%	881,4	100%	1.024,9	100%	2.240,7	100%

Извор: Федерална канцеларија за статистику (OFS)

⁴⁶ Les dépenses publiques en faveur de la culture en Suisse, 1990 – 2007. Contribution de la Confédération, des cantones et des communes. Boldiran red се односи на категорију која укључује организације и друге културне активности које се тићу аматера.

Према врсти трошкова највише новца одлази на финансијске трансфере нижим нивоима управе, установама и организацијама. Нешто мање средстава иде за текуће трошкове док се најмање троши на инвестициона улагања. Табела 10 приказује расподелу буџетских средстава према врсти трошкова у шест основних категорија сектора културе.

Табела 10: Расподела средстава из јавних фондова према врсти трошкова

	Текући трошкови		Инвестициона улагања		Финансијски трансфери		Укупно	
	У милионима франка	%	У милионима франка	%	У милионима франка	%	У милионима франка	%
Позоришта, концерти	67,0	7,8 %	19,0	12,6 %	493,2	40,1 %	579,1	25,8 %
Библиотеке	176,5	20,5 %	27,2	18,1 %	58,6	4,8 %	262,4	11,7 %
Заштита споменика и културног наслеђа	115,8	13,5 %	17,9	11,9 %	99,9	8,1 %	233,6	10,4 %
Музеји	273,0	31,8 %	38,2	25,3 %	73,2	5,9 %	384,4	17,2 %
Мас-медии	31,6	3,7 %	3,2	2,1 %	196,0	15,9 %	230,7	10,3 %
Други културни задаци	195,3	22,7 %	45,3	30,0 %	309,9	25,2 %	550,5	24,6 %
Укупно	859,2	100 %	150,7	100 %	1.230,7	100 %	2.240,7	100 %

Извор: Федерална канцеларија за статистику (OFS)

Закључак

Завршна смотра аматерских друштава у Хрватској коју организује Хрватски сабор културе ове 2012. године одиграла се 28. октобра а отворио ју је председник Хрватске, г. Јосиповић. Иако председници држава чије смо приступе аматеризму на претходним странама представили заправо ретко отварају овакве приредбе, чињеница је да у овим државама културно – уметнички аматеризам јесте на државном нивоу препознат као онај скуп активности који доприноси развоју друштва у целини. То препознавање је медаља која, наравно, има две стране. С једне стране стоји да се велики број активности организује и одржава кроз заједничко деловање установа и организација из сфера просвете, бриге о младима и старима и сфере културе. Дакле, нису само министарства (канцеларије федералне, регионалне и локалне) културе та која се културно – уметничким аматеризмом баве, већ аматеризам добија пажњу и из других сфера друштвеног (и економског) живота: просвете, туризма, бриге о младима и старима, па и медија. С друге стране, сами аматери су уложили напора да осмисле „производ“ захваљујући коме је до препознавања дошло – квалитетан канал: за додатно образовање и младих и старих, за задовољавање и богаћење културних потреба, за остваривање инклузије различитих друштвених група пре свега у процесима културног развоја с тим да се на уму има да се развијањем културе развија друштво у целини. Преузимајући на себе да квалитетно обављају ове задатке друштва која окупљају аматере пружају велику помоћ самим државама. Стога државе налазе интерес да подрже, пре свега кроз рад кровних организација, културно-уметнички аматеризам.

Суштински проблеми културно – уметничког аматеризма у Србији потврђују да одсуство заједничке бриге локалних

самоуправа, министарстава и канцеларија јесте заправо кључни проблем у унапређивању културно – уметничког аматеризма. Осим тога, јавна политика у Србији је концептуализована тако да се вреднује ефикасност док се ефективности не поклаља пажња. То је пак резултирало тиме да аматери тек у последње време почињу да увиђају са каквим „производом“ могу и треба да се нађу на тржишту и то не само културном већ и образовном, туристичком па и истраживачком.

Искуства бивших југословенских република показују да је уочена опасност коју носи пуко препуштање одговорности локалним заједницама. У том смислу обновљене су републичке кровне организације. Оне сада раде у складу са савременим начинима рада тзв. „кишобран организација“ и пружају пре свега стручну, организациону и административну подршку те да јесу углавном канал кроз који држава дистрибуира финансијску подршку удружењима која окупљају аматере. Кровне организације постоје и у Аустрији и Швајцарској а у овим државама оне су конципиране с обзиром на конкретну област деловања.

Кровне организације нарочито у Словенији али и у Аустрији донекле воде рачуна и о простору и техничкој опремљености простора које аматери користе за вежбе и наступе. Осим тога, нарочито у Аустрији и Швајцарској велики број активности аматерских друштава се одвијају у школама јер школа поред тога што је установа у којој се људи (посебно млади) образују такође је и културна установа, тако да просветне власти бринући о школама заправо брину и о културно – уметничком аматеризму.

У погледу финансија, у све четири државе основни су самостални приходи и приходи добијени од јединица локалне самоуправе, односно покрајина. Ипак, све четири државе на републичком, односно федералном односно конфедералном нивоу, суфинансирају културно- уметнички аматеризам. Средства

се, као што је напоменуто, пре свега усмеравају кровним организацијама које врше даљу расподелу а на основу прецизних критеријума. Једино у Хрватској, Министарство културе директно дистрибуира средства и самим удружењима а на основу пројеката са којима се аплицира на годишњем конкурс. Опет, Повереништво чији је задатак да врши одабир пројеката који ће добити финансијску подршку, а које је оформило Министарство културе, сачинило је и Критеријуме који су путем Интернета доступни свима заинтересованима да за средства конкуришу али и истраживачима који се баве културом и културно – уметничким аматеризмом.

Иако културно – уметнички аматеризам није само важан за културу већ и за развој друштва у целини, чињеница је да се аматеризмом у Србији на локалном нивоу баве само оне самоуправе у којима је значај културе препознат док се републичком нивоу колико – толико бави само Министарство културе и информисања. Такође, постоје индиције да ће доћи до помака у оспособљавању кровне (референтне) републичке организације (Савеза аматера Србије). Међутим, чињеница је и да је у другим сферама друштвеног живота значај културе тек делимично препознаје (на пример Министарство омладине и спорта, канцеларије за младе) или уопште не препознаје (на пример Министарство просвете, науке и технолошког развоја). С обзиром на све сада речено, очигледно је да би Министарство културе и Савез аматера Србије заједно требали да покрену кампање и осмисле акције усмерене ка анимирању установа и организација из других сфера друштвеног живота. Такве акције би требало да укључе и напоре да се административне процедуре преиспитају и евентуално поједноставе како би установе које би на локалну координисале рад аматерских друштава могле да се укључе у програме Националне службе за запошљавање.

Најзад, наш рад посвећен културно – уметничком аматеризму указао је и на теме које су истраживачке природе. Пре свега, проблем представља недовољна развијеност статистичких истраживања у области културе и посебно културно – уметничког аматеризма. Поред развијања оваквих истраживања потребно је спроводити и истраживања која омогућавају евалуацију манифестација на којима учествују аматерска друштва посебно из перспективе бриге о представљању нематеријалног културног наслеђа, затим истраживања посвећена културним навикама и потребама грађана Србије (подсећамо да је једно такво велико истраживање већ спроведено али је неопходно размишљати о даљим истраживањима), те истраживања посвећеним могућностима подспешивања инклузије различитих друштвених група у процесима културног развоја као основе општег развоја друштва.

Литература

Access of Young People to Culture. Final report Interarts Foundation EACEA/2008/01 (OJ 2008/S 91-122802)

Analiza stanja na području kulture s predlogi ciljev za nacionalni program za kulturo 2012 – 2015, Министарство културе Републике Словеније, март 2010.

Божовић, Р.Р. (1999) *Култура између традиције и прогреса. Културне вриједности традиције и прогреса* у Социологија. Часопис за социологију, социјалну психологију и социјалну антропологију XLII 1/2000

Бошковић – Стули, М. (1983) Усмена књижевност некад и данас, Библиотека XX век, Просвета, Београд

Досије културе Београда за 1980. годину, Завод за проучавање културног развитка, Београд, децембар 1981

Ђукић, В. (2010) Држава и култура – студије савремене културне политике. Институт за позориште, филм, радио и телевизију. Факултет драмских уметности, Београд

Закон о култури, Службени гласник Републике Србије 72/2009

Закон о младима, Службени гласник Републике Србије 50/2011

Закон о основама образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије 72/09

Kaplan, M, (1954) *The Social Role of the Amateur*, Music Educators Journal, Vol. 40, No. 4 (Feb. - Mar., 1954), pp. 26-28

Kulturstatistik

http://www.statistik.at/web_en/statistics/education_culture/index.html

Les pratiques culturelles en Suisse Analyse approfondie – enquête 2008
<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/fr/index/themen/16/22/publ.html?publicationID=4324>

Les dépenses publiques en faveur de la culture en Suisse, 1990 – 2007. Contribution de la Confédération, des cantones et des communes.

<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/fr/index/news/publikationen.html?publicationID=3979>

Мајсторовић, С. (1977) *Култура и демократија*. Просвета, Београд
Мучибабић, С (2010) *Културно-уметнички аматеризам и друштвени контекст*. Излагање на трибини Положај културно – уметничког аматеризма у Србији

National Programme for Culture 2008-2011, Ministry of Culture, Ljubljana 2008

http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/min_eng/legislation/Nacionalni_program_za_kulturo_2008_2011_FINAL_AN.pdf

Национална стратегија за младе, Службени гласник Републике Србије 101/07

Национални извештај о културној политици у Србији,

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/Reviews/Serbia_EN.asp

Office fédéral de la culture, Rapport annuel 2010

<http://www.bak.admin.ch/org/01308/03909/03932/index.html?lang=fr>

Office fédéral de la culture, Rapport annuel 2009

<http://www.bak.admin.ch/org/01308/03220/index.html?lang=fr>

Oring, E. (1994) *The Arts, Artifacts, and Artifices of Identity* The Journal of American Folklore, Vol. 107, No. 424 (Spring, 1994), pp. 211-233

Рабреновић, М. (2008) *Аматеризам у култури*. Демократска странка / Истраживачко – издавачки центар, Београд

Стратешки план развоја културе 2011 – 2013, Министарство за културу Републике Хрватске [http://www.min-](http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/odobreni%20programi%20u%202011.%20godini/STRATESKI_PLAN_MINISTARTVA%20KULTURE%202011.-2013.izmjena30.03..pdf)

[kulture.hr/userdocsimages/odobreni%20programi%20u%202011.%20godini/STRATESKI_PLAN_MINISTARTVA%20KULTURE%202011.-2013.izmjena30.03..pdf](http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/odobreni%20programi%20u%202011.%20godini/STRATESKI_PLAN_MINISTARTVA%20KULTURE%202011.-2013.izmjena30.03..pdf)

Супек, Р. (1974) *Социолошки значај аматеризма у часопису Култура* бр. 26

Тапушковић, В. (1994) *Аматеризам у култури*. у Историја српске културе, Дечје новине Горњи Милановац и Удружење издавача и књижара Југославије Београд

Хрватска у 21. столећу. Стратегија културног развитка,

www.culturelink.org

Цветичанин, П. (2007) Културне потребе, навике и укус грађана Србије и Македоније, Одбор за грађански иницијативу, Ниш

Compendium of cultural policies: Country Profile Austria, last updated on 12/2011

Compendium of cultural policies: Country Profile Slovenia, last updated on 01/2009

Compendium of Cultural Policies: Country Profile Switzerland, last updated on 01/2012

ЗАВОД ЗА ПРОУЧАВАЊЕ КУЛТУРНОГ РАЗВИТКА
Риге од Фере 4, Београд

мр Маша Вукановић

КУЛТУРНО – УМЕТНИЧКИ АМАТЕРИЗАМ
Снага културе

За издавача
Александар Лазаревић

Тираж
30 примерака

Штампа
Cicero print
Београд

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

7.077(4)"20"
008:379.825(4)"20"

ВУКАНОВИЋ, Маша, 1975-

Културно уметнички аматеризам : снага културе / Маша Вукановић. - Београд : Завод за проучавање културног развитка, 2012 (Београд : Цицero принт). - 82 стр. : граф. прикази, табеле ; 24 cm

Тираж 30. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 79-81.

ISBN 978-86-81529-45-4